

洋学文庫
文庫 8
C 526

*Grammatica
of
Nederduitsche Spraakkunst
uitgegeven door de
Maatschappij.
tot nut van 't algemeen.
Tweede druk.*

GRAMMATICA.
OF
NEDERDUITSCHÉ SPRAAKKUNST,
和 蘭 文 典
UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ:
文 社 合 著
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.
闡 揚 消 受
TWEEDE DRUK.
第 二 版

GRAMMATICA.
OF
NEDERDUITSCHÉ SPRAAKKUNST,
UITGEGEVEN DOOR DE
MAATSCHAPPIJ:
TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.
TWEEDE DRUK.

Te IETDEN. DEVENTER *en* GRONINGEN, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE EN
J. OOMKENS.
MDCCCXXII.

VOORBERIGT.

„De maatschappij: tot niet van't algemeen, onder hare overige werkzaamheden, als eene der voornaamste tellende de zorg voor eene juiste en regelmatige kennis onzer zoo schoone moedertaal, gaf, te dien einde, eerst eene *Rudimenta* en vervolgens eene *Syntaxis* uit; ten einde nu alles, wat tot het schoolonderwijs, in dit opzigt, gevordert wordt, volledig te maken, voegt zij hierbij eene *Grammatica* of *Nederduitsche spraakkunst*.”

„Hartelijk hoopt de Maatschappij, door het een en ander, het voorgestelde doel te helpen bereiken, en alzoo de liefde voor de vaderlandse taal, zoo naauw met de liefde voor het vaderland zelve verbonden, meer en meer te ontvonen”.

Tot dus verre het voorberigt, geplaatst geweest vóór de eerste uitgave: bij deze tweede heeft de Maatschappij niets te wegen dan, dat deze gelegenheid, ter naauwkeurigste kennisgeving is waargenomen.

op last der Maatschappij:

Aend^{te} Raveste
Secretaris.

Amsterdam
den 1sten van Lentemaand
1822.

NEDERDUITSCHES SPRAAKKUNST.

INLEIDING.

§ 1. Niets is er, dat den mensch meer van de dieren onderscheidt en hooger boven dezelve verheft, dan het vermogen om zijne denkbeelden en gewaarwordingen, door duidelijke en bepaalde klanken, aan anderen mede te deelen. Dit heerlijk vermogen, dat aan alle menschen gemeen is, draagt den naam van *spraak*; welk woord in zooverre in beteekenis van taal verschilt, als door dit laatste meer bepaaldelijk het bijzondere samenstel van klanken en woorden verstaan wordt, waar van een volk zich, in onderscheiding van andere, tot uitdrukking van zijne gedachten bedient.

§ 2. De voortreffelijkheid van het spraakvermogen maakt het onderzoek van alles, wat tot spraak of taal betrekking heeft, voor den redelijken mensch hoogst belangrijk. In het bijzonder is het van de uiterste noodzaakelijkheid te weten, uit welke beginselen eene taal zij zamengesteld, en wat men in acht moete nemen, om dezelve wel te spreken en te schrijven. De wetenschap, welke dit leert, wordt bij ons *spraakkunst* geheten; eene benaming, die geenstints ongepast is, naardien het meeste, dat daartoe behoort, voor alle talen gemeen is. De algemeenheid der benaming wordt voort nader gemijkt door bijvoeging van den naam der taal, voor welke een spraakkunstig opstel bijzonder is ingerigt, en in dien zin spreekt men van eene *Nederduitsche*

tsche, Fransche, Engelsche spraakkunst enz.

§ 3. Het tegenwoordig optel heeft bijzonder de Neder-
duitsche taal ten voorwerp, als naazomtrent het voor elken
Nederlander borenal van het hoogste belang is, datgene te
weten, hetwelk hij horen zeiden, dat in de spraakkunst ge-
leerd wordt. Ten einde aan het oogmerk van een dergelijk
optel, zoo veel mogelijk, geheel te voldoen, zullen wij het on-
ze in drie hoofdstukken verdeelen. Het eerste zal over de
letters, of de enkele klankteekenen, naardan men zich
in het Nederduitsch bedient, mitsgaders over derzelver
zamenroeging tot lettergrepen en woorden handelen; in
het tweede zullen wij de onderscheidene deelen of soor-
ten van woorden, uit welke onze Moedertaal is zamen-
gesteld, en hetgene tot de volledige kennis en het regte
gebruik van dezelve behoort, voordragen; het derde ein-
delijk zal eene ontvoering behelzen van de voornaam-
ste regelen voor de spelling, of het wel schrijven der
Nederduitsche taal. De laatste worden veelal voor-
aan geplaatst; doch, daar de meeste derzelve niet, dan
na eene voorloopige kennis der onderscheidene taal-
deelen, verstaanbaar zijn, achten wij het voegzamer
dezelve op de verhandeling van deze te doen volgen.

I. HOOFDSTUK.

Over de letters en derzelver
zamenroeging tot letter-
grepen en woorden.

A. Getal der letters.

§ 4. Het getal van letteren of klankteekenen, die
wij tot het schrijven van echt Nederduitsche woorden voor-
dig hebben, bedraagt niet meer dan twee en twintig, te
weten: a, b, d, e, f, g, ch, h, i, (j), k, l, m, n, o, p,
r, s, t, u, v, w, (ij), z. Buiten deze bedienen wij ons,
doch alleen in woorden van vreemde herkomst, nog van twee
andere letteren, namelijk c, q, x en ij, als in *cicero*, *oce-
aan*, *quirinus*, *herkes*, *egypte*, enz.

§ 5. De bovenstaande opgave verschilt eenigzins van
de gewone, waarbij de c onder de Nederduitsche letters
geteld, en de ch niet als een enkelvoudig klankteeken
opgegeven wordt. Doch de c behoort, gelijk wij reeds aan-
merkten, op zich zelve niet tot het Nederduitsche abé,
en de ch, hoewel aan het oog eene vereeniging van
twee letteren aanbiedende, drukt echter inderdaad slechts
een' enkelen klank uit; weshalve wij geene Inzigtigheid
gemaakt hebben, dit dubbelvormig klankteeken onder
het getal der letteren, als aanduidingen van enkelvoudig

dige klanken, op te nemen.

B. Soorten der letters.

§ 6. De letters zijn verdeeld in twee hoofdsorten. De eerste hoofdsort bevat die letters, welke op zich zelve, zonder behulp van eenige andere, een volkomen geluid geven; de tweede die, welke niet, dan door medewerking van eenige der eerste, eenen vollen klank vormen. De eerste worden klinkers, de laatste medeklinkers genoemd.

C. Over de klinkers.

§ 7. De klinkers zijn, naar de thans aangenomene uitspraak, zes in getal, te weten, a, e, i, o, u en ij. Volgens de ware en oorspronkelijke nootans, hebben wij er slechts vijf, als moettende de laatste, welke thans algemeen eenen klank heeft, nabij komende aan dien van ei, eigenlijk als eene dubbele i worden uitgesproken. Dan, daar deze echte uitspraak, in de algemeene spreek- en schrijftaal, door de andere geheel verdrongen is, wordt de ij, om die reden alleen, als een zesde klinker opgegeven. Voor de ij schrijft men ook wel y; doch dit klankteeken behoort alleen in uithoemse woorden gebruikt te worden, naar het bij de uitspraak den klank van i heeft, als cyrius, euynalius, egypte enz.

§ 8. De vijf eerstgenoemde klinkers hebben, met uitzondering van de i, welke, naar de tegenwoordige uitspraak, in echt Nederduitsche woorden altijd kort is (*), in sommige woorden een kort en in andere een lang geluid. Dus is de a kort in dag, zak,

lang in dagen, zaak; de e kort in aarde, bel, geenijl, lang in beck, been, leven; de o kort in bot, mol, wolk, kolk, lang in boom, door, loken; de u kort in dun, miunt, lang in duur, vuur.

§ 9. Behalve het aangenemene, valt ten aankien der e en o nog een ander verschil van klank op te merken. Beide deze klinkers namelijk hebben, zoo, wel kort als lang zijnde ook een zacht, en scherp geluid. Dus is de e zacht-kort in aarde, gezin, troef, fel, scherp-kort in fel, gezel, snel. Dezelfde letter is zacht-lang in beck, week (tijd van zeven dagen) en in de eerste lettergreep van geven, leven, scherp-lang in been, week (zacht) en in de eerste lettergreep van keeren, leeren. Desgelijks is de o zacht-kort in bol, vol, wolk, scherp-kort in kok, mol, volk; en zacht-lang in door, molen, scherp-lang in boom, loopen.

§ 10. Ten aankien van het onderscheid der zacht- en scherp-korte e en o is geene bedenking, daar hetzelfde

(*) Oedert men de dubbele i of ij der oudere, nagenoeg als den tweeklank ei, heeft begonnen uit te spreken, heeft men de lange i alleen in eenige woorden van vreemde herkomst, als origines, zacharia, justitie enz. Misschien zal iemand hiertegen inbrengen, dat de ie tegenwoordig onder ons vrij algemeen, als eene verlengde i, klinkt, en, in vele gevallen althans, als zoodanig beschouwd moet worden. Zonder dit laatste geheel te ontkennen, zien wij echter geene reden, om niet, in overeenkomst met het algemeene gevoelen, de ie onder de tweeklanken te rangschikken.

zich, bij de uitspraak, aan een' iogelijk kenbaar maakt.
 Doch het onderscheid der zacht- en scherp-lange e en
 o is, in de uitspraak der meeste Nederlanders, geheel
 verloren gegaan; weshalve sommigen het wesenlijk
 bestaan daarvan in de algemeene of lands-taal,
 in onderscheiding van de stedelijke of gewestelijke, in twij-
 fel trekken. Kundige taalbeoefenaars echter hebben dit
 bestaan, door vergelijking van de oude vermaagschap,
 te talen, door bijbrenging van het gezag van vele vroe-
 gere en latere Schrijvers, door beroeping op de uit-
 spraak der Leeuwen, der benoemen van den Maas,
 kant en van vele andere streken van ons Vaderland,
 door aanvoering eindelijk van vele gebruikelijke klank-
 verwijfelingen, waarin zich, ten aanzien der zacht-
 en scherp-lange e en o een standvastig onderscheid
 voordoet, zoo onwederlegbaar bevestigd, dat men daar,
 omtrent geenen redelijken twijfel wieden kan. Welken
 invloed het opgemerkte onderscheid tusschen de zacht-
 en scherp-lange e en o op de spelling behoort te heb-
 ben, zullen wij in het vervolg nader aanwijzen.

§. 11. Eindelijk moet omtrent den klinker i nog
 worden aangemerkt, dat dezelve, aan het begin van een
 woord voor een' anderen klinker komende, door de
 schielijkheid der uitspraak, een geluid verkrijgt, waar,
 door hij enigzins naar een' medeklinker dreemt.
 Ook wordt hij, gelijk bekend is, in dat geval met
 een' langen staart geschreven.

D. Over de medeklinkers.

§. 12. Wij hebben te voren reeds met een woord

gezegd, dat de c, q en x niet te pas komen, dan in
 woorden van vreemde herkomst. In oorspronke-
 lijk Nederduitsche woorden, verrangt de s of k de
 plaats der c, de kw die der q, en de ks die der x,
 als Sieren, Kelder, Kraad, reks. De c echter, voor
 zoverre zij als s luidt, is door het gebruik nog be-
 houden in eenige woorden, die, ofschoon eigenlijk
 van vreemde oorsprong zijnde, nochtan door in-
 lijping het Nederduitsch burgerrecht ontvingen heb-
 ben, als ocean, officier, citroen enz. Doch hier,
 over in het vervolg nader.

§. 13. De h is niets meer dan eene scherpe uit-
 blazing van den adem voor eene klinkletter, en kan
 dus naauwelijks onder de medeklinkers geteld wor-
 den. Van daar, dat zij in sommige gewesten van
 ons Vaderland, bij de uitspraak, wordt weggelaten,
 waar de algemeene uitspraak die laat hooren. Dus
 zeggen de Leeuwen en die van Goude aan, ond, uis,
 voor het gewone haan, kond, huist. Ook in de alge-
 meene spreek- en schrijftaal, laat men de h, die in
hooren voorkomt, in oor weg.

§. 14. Eenige der bovengenoemde medeklinkers ver-
 schillen onderling niet anders, dan in zachtheid of
 scherpte van uitspraak, en worden dus, met recht,
 verwantschaps medeklinkers genoemd. Tot deze

b en p,
 d en t,
 g en ch,
 v en f,

L en S.

van welke de vijf eerste zacht, de vijf laatste
scherp zijn. Dit verschil van uitspraak doet zich
voor in lad en pad, bek en pek, tob (tobbe) en top;
in tak en tak, doch en toch, moed en moet; in ja,
gen en juichen, logen en loochenen, dog (hond) en
doch; in vaam en faam, verlij en feilen; in sagen
(versagen) en zagen, in zullen en sullen (sollen).
Van deze zijn de r en z altijd te zacht gekeurd, om
eene lettergreep te sluiten; weshalve men in geef
en geeft, lees en leest, eene f en s gebruikt, niet,
tegenstaande men geven en lezen schrijft. Anders
is het met de drie overige zachte letters b, d en
g, gelegen. Doch in het vervolg zullen wij hier,
over meer zeggen.

E. Samenroeping van klinkers, en bijzonder, der over de twee- en drieklanken.

§ 15. De samenroeping van klinkers geschiedt of
om denzelfden klank te verlengen, of om een' gemengd
den klank uit te drukken. Tot het eerste oogmerk
moet men zich van twee gelijke klinkers bedienen,
als maan, been, boor, müür. Tot het laatste,
noemde einde worden onderscheidene klinkers bijeen,
geroepd, uit welke bijeenroeping twee- en drieklanken
geboren worden.

§ 16. Tweeklanken ontstaan door vereeniging
van de enkele a, e, i, o en u, met e, i of u als
ai, in dai, paai, laurens.

ei, in leiden, reizen, weiden, in onderschei,
ding van lijden, rijzen, wijden.

eu, in geur, kleur, zeuk.

ie, in brief, lief, ziel, zien.

oo, in doen, goed, moed, zoet.

ou, in goud, koud, trouw.

ui, in huid, huus, ruit.

Oudtijds was, bij de genoemde, nog een tweeklank
ai in gebruik; doch deze is thans uit de schrijftaal
verbannen, welke daarvoor den tweeklank ei in
plaats stelt. Dit geldt ook omtrent ei (tusschen,
werpsel) en mei, zoo als men, in stede van ai
en mai, behoort te schrijven.

Voorts verkrijgt men insgelijks tweeklanken door
samenroeping van de dubbele aa, ee, oo met i
of u, als

aa, in baai, praai, taai.

aa, in blaauw, gaauw, flaauw.

ee, in ceen, leeuw, sneeuw.

oo, in dooi, kooi, prooi.

§ 17. Drieklanken ontstaan door vereeniging van
ie en oe met u of i, als

ieu, in kieu, nieu.

oei, in bloei, groei, moete.

F. Samenroeping van medeklinkers.

§ 18. Het verdient hier insgelijks opmerking,
dat er in onze taal een aantal medeklinkers zijn,
die, in verschillende samenroepingen, zonder tusschen,

komt van een klinker, elkander kunnen voortdrijven, en een woord of eene lettergreep aanvangen.

Hieruit ontstaat eene menigte van zamengestelde medeklinkers, waarvan de meeste ons eene vereeniging van twee, enkele ook van drie medeklinkers aandiezen. De medeklinkers, welke op die wijze door andere kunnen voortgedreven worden, zijn *ch*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, en *w*. Van deze ontrent de *ch* de *s* voor zich in *schaap* enz., de *l* een groot aantal van medeklinkers, als de *b* in *blaauw*, de *f* in *flits*, de *g* in *glimp*, de *k* in *klinken*, de *p* in *plant*, de *s* in *slaan* en de *r* in *slam*. Desgelijks wordt de *m* voortgedreven door de *s* in *smaak*; de *n* door de *k* in *knecht*, door de *s* in *snuet*; de *p* door de *s* in *spuit*; de *r* door de *b* in *breed*, door de *d* in *dragen*, door de *g* in *gras*, door de *k* in *krassen*, door de *p* in *praten*, door de *t* in *trekken*, door de *r* in *reisp*, en door de *w* in *wreken*; de *s* door de *p* in *psalm*. De *t* eindelijk krijgt, op gelijke wijze, de *s* voor zich in *staan*, en de *w* de *d* in *dwingen*, de *k* in *kwaad*, de *t* in *twijfel*, en de *l* in *lwenken*. De vereeniging eindelijk van drie medeklinkers, die, in den aanvang van een woord of lettergreep, elkander voortdrijven, doet zich voor in *schrik*, *spraak* en *strand*, maar de *s* bevestigings in zamenvoeging met *ch* en *r*, met *p* en *r* en met *t* en *r* voorkomt.

§ 19. Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord aangemerkt, dat *ij*, in uitheemsche woorden, ook sommijlen eene vereeniging van

medeklinkers gebruiken, die anders aan onze taal vreemd is, als van *ph*, in klank gelijk aan onze *f*, in *phedus*, *phedra*, van *th* in *themistocles*, *apotheker*, enz.

G. Zamenvoeging van klinkers en medeklinkers tot lettergrepen en woorden.

§ 20. Door vereeniging van klinkers en medeklinkers ontstaan lettergrepen en woorden. Een klinker nochtans kan sommijlen, op zich zelve, eene lettergreep, ja een woord uitmaken, als de *a* en *o* in *a*, *der*, *over*, het *ij*, de *a* (eene rivier), *u*, vornaamwoord enz. Meestal echter komen, ter vorming van eene lettergreep, ten minste een klinker en medeklinker bijeen; dikwerf ook ontstaat hetzelve, of door vereeniging van onderscheidene klinkers, of van klinkers en medeklinkers, op verschillende wijzen zamengevoegd, gelijk uit de volgende voorbeelden blyken kan: *gij*, *nij*, *niv*; *ik*, *op*, *in*, *ei*, *ooi*; *xee*, *xie*, *xoe*; *aan*, *een*, *ook*; *man*, *dek*, *lok*, *lijk*; *gaan*, *been*, *boom*, *müür*, *boek*, *büik*; *sand*, *melk*, *lint*, *bont*, *münt*; *saart*, *weent*, *loopt*, *hüürt*; *markt*, *werkt*, *bindt*, *toesicht*, *heerscht*; *slag*, *xlig*, *slaan*, *bleek*, *brüin*; *draai*, *groeit*; *brand*, *stond*; *staart*, *gloort*; *strand*, *sprank*; *spreidt*, *stroomt*.

§ 21. Eene lettergreep, en, als zoodanig, ook een klinker kan, blykens de opgegevene voorbeelden, een woord uitmaken. Veelal nochtans bestaan de woorden uit twee of meer lettergrepen, als *vader*, *bestuurders*, *regovaardigheid*, *goedertierenheid*, *ongeregtigheden*,

Konstantinopolitanen, overal om tegenwoordigheid; welke woorden ons van twee tot negen lettergrepen aanbieden.

H. Over eenvoudige, of zamengestelde woorden.

§. 22. De woorden zijn eenvoudig, of zamengesteld. Tot de eenvoudige behooren niet alleen die woorden, welke men stam- of wortelwoorden noemt, omdat zij niet van andere, meer of minder bekende, woorden zijn afgeleid, als berg, huis, groot, goed enz., maar ook de afgeleide, als gebergte, huusfelijk, grootheid, goedheid enz. — Zamengestelde woorden daarentegen zijn die, welke uit twee of meer woorden tot één zijn zamen, gesmolten, als berggrot, huusdier, grootmoedig, goedwillig, huusgoddienst. Men kan ook hier, ja vijf woorden tot een zamenvragen, als blijkt uit veerartsenijkunsttoepen, schroob; doch over het geheel zijn die zamenstellingen, welke uit meer dan driewoorden bestaan, als onbekan, gelijk en duister af te keuren.

§. 23. Daar de meeste der onderscheidene taal- of rebedeelen, die wij straks nader zullen doen kennen, voor verschillende zamenstellingen vatbaar zijn, is het getal van zamengestelde woorden zeer aantienlijk. Zie hier eenige voorbeelden tot eene proeve. Twee of drie zelpstandige naamwoorden vindt men bijeen in huusdier, huusgoddienst; twee bijroegelijke naamwoorden in grootmoedig, goedwillig; een zelpstandig en bijroegelijk naamwoord in goudgeel, gunstrijk, en omgekeerd in hoogmoed, grootspreker; een voorket,

zelp en zelpstandig naamwoord in overmoed, tegen, spoed; een werkwoord en zelpstandig naamwoord in drinkgeld, rekenkunst; een werkwoord en bijroegelijk naamwoord in gedenkwaardig.

§. 24. Voorts moet, ten aankuere der zamenstellingen, nog worden opgemerkt, dat het gene de beteekenis van het geheele woord het meest bepaalt, daar, bij altijd voraan geplaatst wordt. Dus beteekent huusdier een dier, dat bij menschen verkeert, in tegenstelling van die, welke, uit hunnen aard, betel, te schijnen. Vandaar ook, dat, bij voorbeeld, werk, huus geheel iets anders beteekent dan huuswerk, als getende het eerste een huis te kennen, gesdikt om te werken, het laatste een werk, dat in huis verrigt wordt.

II. HOOFDSTUK.
OVER DE ONDERSCHIEDENE TAAL-
OF REDEDELEN.

A. Algemeen overzigt van deelen.

§. 25. De woorden, welke het samenstel eener tale uitmaken, zijn van onderscheidener aard, en dragen verschillende benamingen. Die, welke enig op zich zelf bestaand, betend, of levenloos voorwerp aanduiden, of ook een voorwerp, dat wij ont, als op zich zelf bestaande, voorstellen, dragen den naam van zelfstandige naamwoorden. — Wil men eeni pers, voor of eens zaak nader bepalen, of ook algemeen beschouwen, zoo bedient men zich van lidwoorden. — De eigenschap of hoedanigheid der personen of zaken, van welke men spreekt, wordt door bijvoegende naamwoorden uitgedrukt. — Om het getal van zekere voorwerpen aan te duiden, maakt men van telwoorden gebruik. — Ten einde in eene samenhangende rede, door het gesurig herhalen van de namen der voorwerpen, de aandacht niet te vermoejen en te verwarren, bedient men zich van kleinere wo-

den, die de plaats van deelen vervangen, en, uit dien hoofde, den naam van voornaamwoorden dragen. — Die woorden, welke dienen, om de werking van een voorwerp, en in het algemeen alles, wat men daar, van zeggen wil, uit te drukken, worden werkwoorden den genoemd, en maken, nevens de zelfstandige naamwoorden, het gerigtigt deel der rede uit, aangezien geen volkomene zin zonder deelen kan plaats hebben. — De werking, toestand, of wat het zijn moge, door de werkwoorden, of ook de hoedanigheid, door het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt, heeft dikwerf eene nadere nyziging of bepaling noodig. Te dien einde, gelijk mede om eenige omstandigheid van tijd, plaats en wat dies meer tij aan te duiden, bedient men zich van bijwoorden. — Eene andere klasse van woorden, die den naam van voorzetsels dragen, is geschikt, om de betrekking der voorwerpen op elkander, of ook om, met achtervoeging van een zelfstandig naamwoord, eenige omstandigheid uit te drukken. — Ten einde het onderling verband van onderscheidene zinsleden, of ook van geheele zinnen aan te duiden, bedient men zich van eene soort van woorden, welke, uit hoofde van deze hunne bestemming, voegwoorden genoemd worden. — Wanneer het eindelijk enkel te doen is, om zekere aandoening of genaamwording uit te drukken, heeft de taal ook daarvoor eene bijzondere klasse van woorden, die den naam van tusschenwerpsels dragen.

Al de opgenoemde soorten van woorden komen, met uitzondering van de lidwoorden, waarvan sommige talen verstoken zijn, in alle talen voor, en maken de nood,

Zakelijke bestanddeelen van dezelve uit.

§. 26. Volgens de boven gedane opgave, heeft de Nederduitsche taal, met de meeste talen, de tien volgende taal- of zede-deelen gemeen.

1. Zelfstandige naamwoorden.
2. Lidwoorden.
3. Bijvoegelijke naamwoorden.
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

Over elk dixer taal-deelen zullen wij, naar de voorgestelde orde, afzonderlijk nader spreken.

B. Over de zelfstandige naamwoorden.

§. 27. Zelfstandige naamwoorden dienen, om een' persoon of eene zaak, waaraan gesproken wordt, uit te drukken, hetzij die, als zelfstandigheid, met der daad in de Natuur aanwezig zij, hetzij, als doodanig, alleen in onze beschouwing besta, als man, vrouw, boom, huus, tafel, deugd, schoonheid enz.

§. 28. Men kan de zelfstandige naamwoorden in twee hoofdsoorten onderscheiden, eigene namelijk, en gemeene. Eigene zijn die, welke slechts aan een' persoon of eene zaak, met uitsluiting van andere, behooren, als Jan, Pieter, Nederland, Amsterdam,

Parijs; gemeene worden diegene genoemd, welke op alle voorwerpen van dezelfde soort passen, of althans aan meerdere gemeen zijn, als mensch, man, vrouw, dier, hond, stad, land, deugd, gerechtigheid, enz.

§. 29. Voorts zijn er onder de zelfstandige naamwoorden ook zoodanige, die een voorwerp verkleind uitdrukken, en die den naam van verkleinwoorden dragen. Deze verkleining geschiedt door je, tje, of pje achter de woorden te voegen, als doorpje, koetje, boompje. Voor je of jen gebruikt men ook wel ken, als kindeken, jongstken. Oudtijds waren ook de verkleiningsuitgangen kijn en lijjn in gebruik, als windekijn, maagdelyjn, oogelyjn.

§. 30. Verder moeten wij, met opzigt tot de zelfstandige naamwoorden, nog op drie bijzonderheden acht geven, en wel 1) op hünne geslachten, 2) op hünne getallen, 3) op hünne naamvallen. Beginnen wij met de geslachten.

a. Over de geslachten der zelfstanige naamwoorden.

§. 31. De opmerking, dat in alle levende voorwerpen in de natuur zich tweederlei geslacht voordoet, heeft de menschen reeds vroeg en vrij algemeen op het denkbeeld gebracht, om ook in de talen, en met name in die deelen van dezelve, of die woorden, welke een' persoon of eene zaak aanduiden, eene soortgelijke onderscheiding in te voeren. Daar men echter begreep, dat niet alle voorwerpen, of liever niet alle benamingen van dezelve, gewoegelyk onder een der beide geslachten konden gebracht worden, heeft men eenige van

Deze rangschikking uitgezonderd, en dezelve als onzijdig, of tot geenerlei geslacht behoorende, aangemerkt, voor zooverre echter deze laatste, evenzeer als de beide eerste, door een bijzonder kenmerk onderscheiden zijn, heeft het gewone gebruik aan de meeste talen, en onder deze ook aan de onze, driederlei geslacht toegekend, het mannelijke namelijk, het vrouwelijke en het onzijdige. — welke de grond dezer verschillende geslachtsbepaling voor de talen in het gemeen, en voor de onze in het bijzonder, zij, kan hier niet onderzocht worden; genoeg zij het, eenige aanmerkingen voor te dragen, geschikt ter onderkenning van de drie geslachten, welke waarneming mij in onze taal, reeds van de vroegste tijden aan, standvastig aantreffen.

§. 32. Het onderscheiden geslacht onder zelfstandige naamwoorden is voornamelijk kenbaar in de lidwoorden, die dezelve veelal voorafgaan, en kunnen verbuiging, en wel het meest in het lidwoord de, als naar van het onzijdige het de woorden, die tot dit geslacht behooren, zeer zichtbaar van de overige onderscheidt. Om het geslacht van ieder woord te kennen, en zich voor stootende misslagen in dezen te hoeden, moet men noodzakelijk eene woordenlijst raadplegen, waarin het geslacht der woorden, volgens het eenparige gebruik der netste schrijvers, is opgegeven. Er zijn echter eenige algemeene regelen en waarnemingen hieromtrent door kundige taalbeoefenaars voorgesteld, die mij, voor zooverre zij niet aan te veel uitzonderingen onderhevig zijn, hier kortelijk zullen laten volgen.

§. 33. Mannelijk Lijn :

1. Alle eigennamen van mannen, als jakob, peter, millem, enz.

2. Alle namen van mannelijke eigenschappen, waardigheden en bedieningen, als broeder, vader, heer, koning, vorst, koopman, enz.

3. Alle zelfstandige naamwoorden, op aar, er en ier uitgaande, die, het zij van werkwoorden, het zij van andere zelfstandige naamwoorden afgeleid, eenen werkenden mannelijken persoon aanduiden, als makelaar, wandelaar, kuiper, vermer, en logenaar, zondaar, koetsier, tuinier, enz.

4. Die zelfstandige naamwoorden, op er uitgaande en van werkwoord afgeleid, welke van den werkenden persoon, ter beteekenis van het werktuig, waarmede men iets verricht, zijn overgebracht, als snijter, stofjer, veger, rijter, enz.

5. Zulke woorden, die, ofschoon op zich zelve van een ander geslacht zijnde, ter aanduiding van mannen, in zekere betrekking of hoedanigheid beschouwd, gebruikt worden, als bloed, ondeugd, booswicht, blaas, kaak, breekspel, lidmaat, woespraak, en meer andere.

6. De namen van steenen, wanneer zij een bijzonder steen aanduiden, als agaat, diamant, scapier.

7. De woorden, die op dom uitgaan, wanneer zij eenige getelsheid, magt of staat uitdrukken, als adel, dom, eigendom, oüderdom, rijkdom, enz. — van andere woorden op dom, die onzijdig zijn, zal straks nader gesproken worden.

8. Woorden, die op em en sem uitgaan, als adem, bodem, balssem, slaksem; gelijk ook die, welke uit em, en sem tot lm en sm zijn ingekort, als galn, helm, helm, maln, arm, scherm, storm, enz.

§. 34. Vrouwelijk zijn:

1. Alle eigennamen van vrouwen, als Cornelia, Maria, Elizabeth, enz.

2. Alle namen van vrouwelijke eigenschappen, waag, eigenschappen of bedieningen, als zuster, diensmaagd, bedker, kamenier, enz.

Hier van is alleen nijf uitgetoond.

3. Zulke woorden, die van mannelijke zelfstandige naamwoorden, met achtervoeging van in, es en ter, zijn afgeleid, of ook den mannelijken uitgang er in ter veranderen, en eene vrouw aanduiden, als koningin, viandin, minnares, londares, herbergin, ter, tuinierster, voedster, loopster, zangster, enz.

4. De namen van bijzondere letteren, als de a, de b, enz.

5. De cijfergetallen, wanneer zij op zich zelve stoffelijk uitgedrukt worden, als de zes, de negen, de dertig, enz.

6. De woorden, op schap uitgaande, die, van bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, eene hoedanigheid aanduiden, als blijdschap, danckenschap, gramschap; — ook die op denzelfden uitgang, welke, van zelfstandige naamwoorden afkomstig, eene algemeenschap van personen in een vergaderd ligchaam te kennen geven, als broederschap, priesterschap, vroedschap. Van de onzijdige woorden op schap zullen wij straks

nader spreken.

7. De woorden, die den uitgang heid achter een bijvoegelijk naamwoord of deelwoord hebben, en dus eene hoedanigheid beteekenen, als goedheid, rechtvaardigheid, wellevendheid, welplekendheid enz.

8. De woorden, op ij uitgaande, en van zelfstandige naamwoorden afgeleid, die eenen staat, eene bediening of werking aanduiden, als abdij, artsenij, kerkerij, dieterij, maatschappij, schilderij, voor welk laatste wel eens, verkeerdelyk, het schilderij gezegd wordt.

9. De woorden, die op ing uitgaan, en, van werkwoorden herkomstig, derzelver dadelijke werking aanduiden, als aansporing, belooning, toekegging, vermaning, enz.

10. De woorden op nis, die, van werkwoorden, of ook van zelfstandige naamwoorden of deelwoorden herkomstig, eene daad of gesteldheid beteekenen, als geschiedenis, behoudenis, belydenis, geloopenis, geheimenis, gedachtenis, gesteltenis. Hiervan is ronnis uitgetoond, dat onzijdig is, welk geslacht ook dikwijls, hoeker ten onrechte, in getuigenis gehoord wordt.

11. De woorden, op te eindigende, die van bijvoegelijke naamwoorden of deelwoorden afkomen, als hoogte, diepte, gedaante, gedachte, enz. — Gelyk ook die op denzelfden uitgang, welke kunnen oorsprong van werkwoorden hebben, als begeerte, behoefte, klagte, schaamte, enz. Hetzelfde geslacht houdt, ook by afkapping der e, in de mee,

ste woorden van dien oorsprong stand, als dragt, drift, klagt, enz.

§. 35. Onzijdig zijn:

1. De namen van landen, plaatsen en steden, die, wanneer zij, zonder nadere omschrijving, voor, komen, geen lidwoord vooraan nemen, als Hol, land, Frankrijk, Engeland, Amsterdam, Parijs, Rijs, rijk, enz. Voor deze een byvoegelyk naamwoord plaatsende, zegt men het magtige Frankrijk, het volkryke parijs, het vrede sluitende rijk, enz. Die namen van landen en plaatsen daarentegen, die een lidwoord vooraan hebben, schikken zich, in hun geslacht, naar hunnen innendigen aard op byzonderen uitgang, als de betuin, de veluin, de krim, de lemmer, het gooi, enz.

2. De woorden, die eene algemeenschap van stoffen of erts aanduiden, als het doek, graan, die mant, koper, goud, steen, ijzer, enz.

3. Byvoegelyke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt, by voorbeeld, het diep, zond, ruim; ook zulke woorden, die, eigenlyk de onbepaalde wyze van een werkwoord uitmakende, voor zelfstandige gebruikt worden, als het drinken, eten, leven, enz.

4. Zelfstandige naamwoorden, welke een verkleinenden uitgang hebben, als het meisje, mannetje, jongskens, kindeken, enz.

5. De woorden, welke, op sel uitgaande, en van werkwoorden afkomstig, eene voortge

eene

bragte zaak, werking of werktuig beteekenen, als baksel, broinsel, maaksel, scheppel, enz.

6. De woorden, op te uitgaande, die van een ander zelfstandige naamwoord afstammen, als gebeente, gebergte, gedeelte, gevoegte, enz.

7. De woorden, die van de onbepaalde wyze der werkwoorden, met wegneming van en, en voortzetting van ge, afkomen, en de werking van deselve, of ook de werkte zaak aanduiden, als het geraas, geroep, gerij, gedonder, gejammer, gebak, geboun, gebraad, enz. het voorregel ge echter wordt weggelaten in woorden, afkomstig van werkwoorden, die met onscheidbare voorzetsels zijn samengesteld, als het beleg, bezouin, ontroep, verblif, enz.

8. Die woorden op schap, welke eene bediening, waardigheid of gesteldheid aanduiden, als het burgerschap, meesterschap, priesterschap, enz.

9. Die woorden op dom, welke een algemeen lidgemaam of gezelschap van personen beteekenen, als het christendom, heidendom, priesterdom, enz.

§. 36. Behalve deze algemeene regelen tot onderkenning der geslachten, moeten wij nog eenige byzondere waarnemingen, rakende deselve, voordragen.

1. er zijn eenige zelfstandige naamwoorden, die gemeenschaptige genoemd worden, omdat zij, of man, of vrouwelyk zijn, naar mate zij van een man, of vrouw gebruikt worden. Hiertoehoe behooren een soek, soek, gemaal, gekkel, gids, enz., gelijk ook de woorden met genoot samengesteld, als deelgenoot, echtgenoot, lotgenoot, midsgaders die,

welke op ling eindigen, als jongeling, kweekeling, rondeling, enz.

2. Vergelijks zijn er zelfstandige naamwoorden, die gelijk—of zelfslagtige genoemd worden, omdat zij, van welke der beide sekten zij ook gebruikt worden, altijd het hün eigen, het zij mannelijk, het zij vrouwelijk, het zij onzijdig, geslacht behouden. Zoo zijn arend, kemel, leeuwerik, oli, pant, rink, ros, en meer anderen, altijd mannelijk, ofschoon zij ook van wijfjes gebekigd worden. Daar, entegen blijven duif, kraai, muich, slang en meer anderen, altijd vrouwelijk, ofschoon zij ook van mannetjes gebruikt worden. Vergelijks worden de onzijdige woorden kind en paard onderschillig van een' jongen of een meisje, een' hengst of eene merrie gebekigd.

3. Sommige zelfstandige naamwoorden hebben door den tijd eenige verandering van geslacht ondergaan, en komen daardoor in twee, en een enkel zelfs in drie geslachten voor. Dit waren dood en tijd, die thans veelal mannelijk zijn, oüdtijds ook vrouwelijk, als blijkt uit de spreekwijzen te dieer tijd, in der tijd, ter dood brengen, enz. Beest en peest, thans doorgaans alleen onzijdig, waren oüdtijds meestal vrouwelijk; en vandaar nog de spreekwijzen de beest speeden, ter peest gaan. Hetzelfde geldt omtrent oog en oor; van welk laatste het vrouwelijke geslacht zich nog voortdoet in de spreekwijze ter ooren komen. Oorlog komt in alle drie de geslachten voor; doch het mannelijke is daarin

in wel het algemeenste.

b. over de getallen der zelfstandige naamwoorden.

§. 37. De zelfstandige naamwoorden komen in twee getallen voor, naar mate een persoon of eene zaak algemeen genomen, of meerdere van dezelfde soort bedoeld worden. Het eerste noemt men het enkelvoudige, het laatste het meervoudige getal.

§. 38. Het meervoud wordt gewoonlijk gevormd door achtervoeging van n of en, en s achter het enkelvoud.

1. De woorden, die in het enkelvoud op de laatste e uitgaan, nemen in het meervoud doorgaans eene n achter zich, als einden, begeerten, beloften, gedachten, enz. van einde, begeerte, enz. — Sommigen voegen in deze woorden wel eens de s achter de n, als eindens, begeertens; doch dit gebruik is af te keuren, als behelzende eene nuttelooze ta, menvoeging van twee kenteekenen van het meervoud.

2. De woorden, op eenen medeklinker eindigende, hebben in het meervoud veelal en achter zich, als boeken, menschen, troonen, vrouwen, vruchten, enz. van boek, mensck, troon, vrouw, vrucht.

3. In eenige zelfstandige naamwoorden wordt het meervoud alleen door achtervoeging van s gevormd, voornamelijk in die, welke in het enkelvoud op en eindigen, gelijk mede in de verkleinwoorden, als genoegens, verlangens, mannetjes, wijfjes, kindkens, enz.

4. Andere zelfstandige naamwoorden vormen hun meervoud op tweederlei wijze, als man en mannen van man, zoons en zoonen van zoon, broeders en broederen van broeder, vaders en vaderen van vader, appels en appelen van appel, scheepsels en scheepselen van scheepsel, enz.

5. Eindelijk zijn er zelfstandige naamwoorden, die, in het meervoud, bij hinnen regelmatigigen uitgang ook dien van er of eren aannemen, of alleen ook de laatste uitgangen hebben, als volken en volkeren van volk, bladen en bladers of bladeren van blad, beenen en beenders of beenderen van been, kinders of kinderen van kind, ciinders of ciinderen van ciind, enz. — Ten aanzien van deze woorden echter moet aangemerkt worden, dat hun meervoud op er en eren niet regelmatig van het thans gebruikelijke enkelvoud, maar van een verouderd op er komt. Dit behooren bladers, bladeren, kinders, kinderen, beenders, beenderen, ciinders, ciinderen, eigenlijk tot het ongebruikelijke enkelvoud blader, kindere, beender, ciinder, enz.

S. 39. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoud gebruikt; van andere weder alleen het meervoud gebuigt. Tot de eerste behooren, onder vele andere, de woorden hoogmoed, toorn, hoop, troost, enz.; tot de laatste voorouder, inkomsten, gebroeders, onkosten, enz.

C. over de naamvallen.

S. 40. De zelfstandige naamwoorden in betrek,

king tot elkander, of ook tot andere woorden komen, de, ondergaan in onke, even als in vele andere talen, eenige verandering of verbuiging in hinnen uitgang, door welke die betrekking wordt aangeduid. Die veranderingen worden naamvallen genoemd.

S. 41. Op zich zelve beschouwd, hebben onke zelfstandige naamwoorden eigenlijk slechts twee dergelijke veranderingen, door achtervoeging namelijk van s of en, beide ter aanduiding van den zoogenaamden genitief of tweeden naamval dienende, en dus inderdaad niet dan twee onderscheidene vormen van denzelfden naamval uitmakende. Men merkt dezelve op in de uitdrukkingen vondest treurspelen, de wet des heeren, s menschen leven, en meer dergelijke. De s, die thans gemeenlijk alleen in zelfstandige naamwoorden van het mannelijke of onzijdige geslacht gebruikt wordt, behoorde oordtijds ook tot het vrouwelijke, als blijkt uit mariaas beelde, nis, zusters dochter, gelijk mede uit de samengestelde woorden stadspoort, konstverduistering, enz.

S. 42. Voor meer verbuigingen zijn de lidwoorden de en een vatbaar, die meestal vóór onke zelfstandige naamwoorden geplaatst worden. Zij trekken derhalve ter aanvulling van hetgene in dezen aan de laatste genbemde ontbrekt, en wijken den naamval aan, waarin een zelfstandig naamwoord, volgens het verband der rede, moet voorkomen. Op dertelver veranderingen, in vereeniging met die van het zelfstandig naamwoord, acht gevende, kan men in onke taal vier naamvallen onderscheiden,

aan welke wij lieft den naam van eersten, twee, den, derden en vierden naamstal geven. Gemeenlijk onderscheidde men, in navolging der Latijnen, zes naamvallen, en noemde dezelve, op hün voorbeeld, nominatīvus, casīvus, genitīvus, dativus, accusativus, locativus en ablativus. Doch de Latijnen hadden goede redenen door deze onderscheiding, omdat hünne zelfstandige naamwoorden inderdaad voor zes verbuigingen vatbaar waren. Wij daarentegen missen het vermogen, om de twee laatstgenoemde naamvallen door verbuiging aan te duiden, daar de locativus, die in toespraken gebruikt wordt, bij ons altijd met den nominatīvus of eerste naamstal overeenkomt, en hünne ablativus in onze taal altijd door behulp van voorzetsel wordt uitgedrukt. Met hünne verdeeling laten wij billijk ook hünne benamingen der naamvallen saren, op welker juistheid bütendien niet weinig valt aan te merken.

§. 43. De tweede en derde naamstal wordt bij ons ook met behulp van voorzetsel uitgedrukt, of liever omschreven. Dit zegt men, voor eens of des konings, eener of der zaak. eens of des woords, ook van eenen of van den koning, van eene of van de zaak, van een of van het woord. Eene gelijke omschrijving met het voorzetsel aan gebruikt men bij den derden naamstal, waar dezelve, vooral in woorden van het vrouwtelijke en onzijdige geslacht, nog gemeenzamer is, dan bij den tweeden. Ten voorbeelde Diene aan eenen of den koning, aan eene of de vrouw aan een of het land, waarvoor

men, in het eerste geval, ook eenen of den koning, in het tweede (doch alleen in den deptigen stijl) eener of der vrouw zegt. Nog zeldzamer (schoon in den verhevenen stijl niet geheel ongemeen) is het gebruik van eenen of den lande.

§. 44. het gebruik der naamvallen vereischt ook eene korte opheldering. De eerste heeft dan plaats, wanneer een persoon of eene zaak, op zich zelve en zonder eenige betrekking tot iets worcgaande, als het onderwerp der rede voorkomt, waarvan eenig bedrijf, lijden, eenige toestand, eenige zijn of worden, beschreven wordt, bij voorbeeld, de vader spreekt, de hond wordt geslagen, het kind slaapt, de lēlie is wit, de boom wordt groot, enz. Verzelfde naamstal wordt onder ons bij aanspraken gebruikt, als geloof mij, o koning! hoort naar mij, kinderen!

§. 45. De tweede naamstal dient, om de betrekking der zelfstandige naamwoorden tot elkander aan te duiden; en, daar deze betrekkingen menigvuldig zijn, is ook het gebruik van dezen naamstal zeer onderscheiden. Dit drukt dezelve eene werkende oorzaak uit in David's palmen, tondels gekangen; een eigendom in de heer des huizes, 's konings goederen; een ondergaan of lijden in poel plagen, 's heilands lijden; de soort, of het geheel, waar toe iets behoort, in eene tēdy waters, eene menigte volks, en eene menigte andere betrekkingen, welke opgave te lang zou vallen.

§. 46. De derde naamstal dient, om het doel of eind van eene handeling uit te drukken. Men plaatst daarin die personen of zaken, aan welke iets ge,

geren of ontnomen wordt, ten vier gefalle, tot vier nüt of nadeel iets geschiedt, als ik geef u dit boek, ontnem hem dien stok, doe mij het genoege, de mees, ter overhoort den kinderen hunne les, de wandeling heeft hem goed gedaan, die wonde veroorzaakt mij veel pijn. Ook wordt de tel's gebruikt, om eene gelijkheid aan te duiden, als beide leerlingen zijn elkan, der gelijk in vderingen.

S. 47. De vierde naamstel dient tot aanduiding van die voorwerpen, op welke de handeling, door het werk, woord uitgedrukt, onmiddelijk overgaat, als de man slaat zijnen hond, de meester onderwijst den leerling, de deugd brengt haar loon mede.

Voorts krijgen de voorzetsels, in onze taal, algemeen den vierden naamstel achter zich.

C. over de lidwoorden.

S. 48. De lidwoorden worden voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst, en dienen, om de voorwerpen, door dezelve uitgedrukt, of bepaald, of onbepaald voor te stellen. Zij zijn tweederlei, het bepalende en niet bepalende. Het eerste luidt de voor het mannelijke en vrouwtelijke, en het voor het onzijdige geslacht; het tweede een voor het mannelijke en onzijdige, en eene voor het vrouwtelijke geslacht.

S. 49. Deze lidwoorden zijn uitnemend dienstig, om aan de voorstelling onzer denkbeelden eene meer, dere juistheid en naauwkeurigheid te geven. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg geef mij brood, zoo verlang ik in het algemeen dat voedsel te hebben, hetwelk

men brood noemt. Met het zeggen geef mij een brood, vraag ik naar eene der onderscheidene hoereel, heden van dat voedsel, die brooden heeten, zonder of de grootte, of de soort nader te bepalen. Zeg ik een, delijk geef mij het brood, zoo vraag ik naar eene bepaalde, en in hare soort en grootte reeds bekende hoereelheid van hetzelfde voedsel.

S. 50. Verder dienen de lidwoorden, zoo als zij te voren reeds aanmerkten, om, bij hunne plaatsing voor zelfstandige naamwoorden, derzelver geslacht aan te duiden, en het onvolkome van dezelve verbuiging eenigermate aan te vullen. Ter opheldering hiervan zal het noodig zijn, de verbuiging der lidwoorden in de onderscheidene geslachten op te geven. Bij deze opgave zullen wij het lidwoord telkens van een zelfstandig naamwoord doen vergeleed gaan, waardoor het te voren gezegde omtrent de naamvallen tenens eenig nader licht ontsangen zal.

S. 51. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord de met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud en meervoud, in de drie geslachten.

	Enkelvoud.		
Mannelijk.	Vrouwtelijk.	onzijdig.	
1. N. de man.	de vrouw.	het kind.	
2. - des mans, of van den man.	der vrouw, of van de vrouw.	des kinds, of van het kind.	
3. - den, of aan den man.	de vrouw, der vrouw, of aan de vrouw.	het kind, den kinde, of aan het kind.	
4. - den man.	de vrouw.	het kind.	
	Meervoud.		

persoonlijk of

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <u>nt.</u> de mannen.	De vrouwen.	De kinderen.
2. — der of van de mannen.	Der vrouwen, of van de vrouwen.	Der of van de kinderen.
3. — den of aan de mannen.	De, der, of aan de vrouwen.	Den of aan de kinderen.
4. — de mannen.	De vrouwen.	De kinderen.

S. 52. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord een met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud, in de drie geslachten.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <u>nt.</u> een vader.	eene daad.	een geslacht.
2. — eens vaders of van eenen vader.	eener, of van eene daad.	eens geslachts, of van een geslacht.
3. — eenen, of aan eenen vader.	eener, eene, of aan eene daad.	eenen geslachts, een, of aan een geslacht.
4. — eenen vader.	eene daad.	een geslacht.

D. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

S. 53. Bijvoegelijke naamwoorden worden die woorden genoemd, welke de hoedanigheid of eigenschap van een' eene zaak, door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt, aanduiden, als schoon, helder, liepelijk, enz., en tot dat einde bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, bij voorbeeld, eene schoone bloem, een helder water, eene liepelijke stem.

S. 54. Zij zijn, of oorspronkelijk, als groot, klein, linal, schoon, breed, goed, knaad, enz., of door afleiding en samenstelling gevormd, als eerlijk, heilzaam, goeddaedig,

barmhartig, zagmoedig.

S. 55. Tot de afgeleide bijvoegelijke naamwoorden behooren ook de deelwoorden, die van werkwoorden kunnen oorsprong hebben, als beminnende en bemind van beminnen, leerende en geleerd van leeren, zingende en gekongen van zingen. Zij worden, even als de overige bijvoegelijke naamwoorden, bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, bij voorbeeld, de beminnende moeder, de beminde dochter; het leerende kind, de geleerde man; de zingende vogel, het gekongene lied.

S. 56. De voornaamste uitgangen der afgeleide, of samengestelde bijvoegelijke naamwoorden zijn baar, ig, lijk, loot, zaam, achtig en haptig. Verkeerder beteekenis vereischt eene korte verklaring.

1. De uitgang baar, afkomstig van het werkwoord baren, dragen, voortbrengen, heeft een' werkenden zin, wanneer hij bij zelfstandige naamwoorden gevoegd wordt, als dankbaar, vruchtbaar, blijkbaar; doch een' lijdenden, wanneer hij achter het zakelijke deel van een werkwoord komt, als etbaar, kensbaar, leesbaar, dat is, die of dat gegeten, gekend, gelezen kan worden.

2. De uitgang ig duidt den aard van, of eene geneigdheid tot iets aan, als blijkt in haastig, levendig, welkig, vlijtig, hoopdig, handig, enz.

3. De uitgang lijk, afkomstig van lijken, gelijken, wordt zoo achter zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, als achter werkwoorden gevoegd. In het eerste geval duidt dezelve den aard of het weten der zaak aan, als goddelijk, koninklijk, eerlijk, liekelijk, zinnelijk; in het laatste drukt dezelve de geschikt,

1. <i>wt. de (of een) sterke leeuw.</i>	<i>De sterke leeuwen.</i>
2. <i>- der (of eens) sterken leeuw, of van den (eenen) sterken leeuw.</i>	<i>Der sterke leeuwen, of van de sterke leeuwen.</i>
3. <i>- den (eenen) sterken leeuw, of aan den (eenen) sterken leeuw.</i>	<i>Den sterken leuwen, of aan de sterke leuwen.</i>
4. <i>- den (eenen) sterken leeuw.</i>	<i>De sterke leuwen.</i>

§. 61. Voorbeeld voor het vrouwelijke geslacht. Enkelvoud. Meervoud.

1. <i>wt. de (eene) schoone daad.</i>	<i>De schoone daaden.</i>
2. <i>- der (eener) schoone daad, of van de (eene) schoone daad.</i>	<i>Der, of van de schoone daaden.</i>
3. <i>- der, de (eener, eene) schoone daad, of aan de (eene) schoone daad.</i>	<i>Der, de, of aan de schoone daaden.</i>
4. <i>- de (eene) schoone daad.</i>	<i>De schoone daaden.</i>

§. 62. Voorbeeld voor het onzijdige geslacht. Enkelvoud. Meervoud.

1. <i>wt. het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>De moedige paarden.</i>
2. <i>- der (eens) moedigen paard, of van het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>Der moedige, of van de moedige paarden.</i>
3. <i>- den (eenen) moedigen paard, of het moedige (een moedig), of ook aan het moedige (een moedig) paard.</i>	<i>Den moedigen, of aan de moedige paarden.</i>

A. - het moedige (een moedig) De moedige paarden. paard.

§. 63. Het zal noodig zijn, bij deze voorbeelden nog eenige aanmerkingen te voegen, rakende het plaatsen der e achter het enkelvoud der bijvoegelijke naamwoorden. Die van het vrouwelijke geslacht vereischen, met uitzondering van een enkel geval, waarin de welvuidendheid zulks verbiedt, altijd de e achter zich. Hetzelfde geldt omtrent die van het mannelijk geslacht, wanneer het bepalende lidwoord de, of ook eenig voor, naamwoord, als die, deze, mijn, enz. voor dezelve komt, of ook wanneer zij enkel een bijvoegelijk naamwoord voor zich hebben, als de, die, deze, mijn groote jongen, goede vriend, wijze raad, lieke vriend, waarde broeder. Doch, wanneer het onbepalende lidwoord een voor een zelfstandig naamwoord komt, heeft er, ten aanzien van het plaatsen of weglaten der e, in onze taal eenige keurige onderscheiding plaats, die wij thans, in haren aard, eenigzins nader zullen ontvouwen.

§. 64. In het algemeen nemen de bijvoegelijke naamwoorden, voor een zelfstandig naamwoord van het mannelijke geslacht met het lidwoord een geplaatst, de e aan, als een zware arbeid, een oude dienst, een knegt, een waakzame hond, een naarstige jongen. Op dezen regel echter heeft een uitzondering plaats, wanneer een zelfstandig naamwoord, dat een persoon, in zeker bedrijf, bestuur, waardigheid en wat dier meer is, voorstelt, een bijvoegelijk naamwoord met het lidwoord een, of ook met de woorden zeker, eenig, menig voor zich heeft, ter aanduiding eener hoedanigheid.

nigheid, niet van den persoon, als loodanig, maar van den persoon, in eene der gemelde betrekkingen beschouwd. Dus beteekent een goed koning iemand, die, als koning, goed is; een groot schilder iemand, die, als schilder, groot is; een getrouw dienaar iemand, die, als dienaar, getrouw is; een sterke looper iemand, die sterk loopt; een groot moedig vriend, die, als vriend, groot moedig is. Tot dezen regel behooren niet slechts alle woorden, die een ambenaar, bedrijver, bestuurder, of dienaar aanduiden, maar ook de woorden man en mensch, als een deugdzaam man, een braaf mensch, mitsgaders alle woorden, zonder onderscheid, die op ling uitgaan, als een naarstig jongeling, een berallig reemdeling. Wanneer, daarentegen, een bijvoegelijk naamwoord de hoedanigheid van een persoon, als loodanig, niet van het bedrijf, de waardigheid, enz., waarin hij voorkomt, uitdrukt, neemt hetzelve, bij zijne vereeniging althans met eenige der voorgestelde woorden, de e achteraan, als een goede koning, dat is, een koning, die een goede geaardheid heeft, een sterke looper, dat is, een looper, die sterk van lichaam is, een groote schilder, dat is, een schilder, die groot van gestalte is, en zoo in andere gevallen.

§. 65. Ten aankien van het onzijdige geslacht moet nog aangemerkt worden, dat de bijvoegelijke naamwoorden, met het lidwoord een voor zich, of ook zonder lidwoord bij zelfstandige naamwoorden van dat geslacht komende, de e standvastig verwerpen, als een groot gebouwt, blauwt laken, enz. — gelijke verwerpen,

ping heeft plaats, wanneer eenig, zeker, menig, of ook een bezittelijk voornaamwoord, als mijn, uwt, zijn, ons, haar, hun voorafgaat, als eenig menschelijk ding, zeker aankienlijk huis, mijn, uwt liep kind, enz.; terwijl het bepalende lidwoord, alsmede het aanwijzende voornaamwoord, weder de e vorderen in het, dit, of dat lieke kind; het, dit, of dat sterke paard, enz.

§. 66. Nog verdient hier aangemerkt te worden, dat de welluidendheid sommigen de achtervoeging der e verbiedt, naar de regels der tale dezelfde anders zouden vorderen. Zoo zegt men eene knaardere, maar niet eene moeijere, lijkere taak, in welk laatste geval de e, welluidendheid, dithalk, wordt weggelaten. Vergelyk zegt men de veel voortreffelijker daad, eene verketener bestemming, het onbetrokken gebrag. Sommigen kan men de e, naar het gevallen, weglaten, of bijvoegen, als de nagelaten, of de nagelaten gedichten.

§. 67. Er zijn verder eenige bijvoegelijke naamwoorden, die uit kunnen aard, voor geene verbuiging vatbaar zijn. Daartoe behooren 1) die, welke op lei en hande eindigen, als allerlei menschen, schrijvers van allerhande aard, enz. 2) die, welke de stof der dingen aanduiden, en uit dien hoofde stoffelijke adjectiva genoemd worden, als tinnen schotels, zilveren kannen, houten vorken, marmere tafels, wollen kleeders, linnen rokken, enz. 3) die, welke van den naam eener stad ontleend zijn, en op er uitgaan, als Amsterdammer schippers, Harlinger kooplieden, straatburger snuif, enz.

§. 68. Eindelijk moet omtrent de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden nog worden aangemerkt, dat zij,

De plaats van zelfstandige bekleedende, in het meervoud althand, even als deze verbogen worden. Dus zegt men de magtigen en grooten (niet de magtige en groote) dezer aarde, gelijk ook sommigen zijn van dit, anderen van een tegengesteld gebelen. Doch, in het enkelvoud, heeft het gebruik daarvoor niet even stellig besluit, en doet men verhalve bene met, bij voorbeeld, de romete ver, buigen des stromen, of van den stromen, den stromen, of aan den stromen, den stromen.

Trappen van vergelijking.

§. 69. De bijvoegelijke naamwoorden hebben ook trappen van vergelijking. Men bedient zich daarvan, wanneer men twee voorwerpen, ten aanzien van zekere hoedanigheid, met elkander wil vergelijken, en het een of andere loven of verheffen, mitsgaders wanneer men een voorwerp, te dien aanzien, loven meerdere, of ook loven alle voorwerpen van dezelfde soort wil verheffen. Deze trappen dragen den naam van den vergrootenden, en den overtreffenden trap. De eerste wordt gevormd door den uitgang er achter het bijvoegelijke naamwoord te wegen, waarbij sommigen, welluidendheidshalve, nog de d wordt ingelascht, als groter van groot, hooger van hoog, breeder van breed, knarder van knaar. De tweede, of overtreffende trap wordt gevormd door te achter het bijvoegelijke naamwoord te plaatsen, als grootst van groot, magtigst van magtig, enz. Wil men dezen trap nog verder uitbreiden, om aan te duiden, dat iets, ten aanzien van zekere hoedanigheid, niet alleen meerdere, maar zelfs alle voorwerpen,

van dezelfde soort overtreft, zoo plant men daar, voor aller, als allerhoogst, allerlieft, enz.

§. 70. Ter nadere opheldering van het gezegde kunnen de volgende voorbeelden dienen: gezondheid is grooter schat, dan rijkdom; Amsterdam is de aantien, lykste stad van Holland; een waar vriend is de allerkortelykste bekitting.

§. 71. De bijvoegelijke naamwoorden zijn, in den vergrootenden en overtreffenden trap, evenkeer als anders, voor verbuiging vatbaar, en volgen daarbij dezelfde regels. Alleen wordt bij den vergrootenden trap, vooral in lange woorden, welluidendheidshalve, de verbuiging meer dan elders weggelaten, als niets maakt een' verhoeter indruk op de ziel; ik heb nimmer een' ondrager,ijker hoogmoed aangetroffen.

§. 72. Ook de deelwoorden nemen, ter aanduiding der voorgestelde trappen van vergelijking, de uitgangen er en te aan, als dringender, dringendt van dringend; wel, sprekender, welsprekendt van welsprekend; geleeder, geleedert van geleed; volmaakter, volmaaktst van vol, maakt, enz. Hier echter wordt bij den vergrootenden trap, inzonderheid der bedrijvende deelwoorden, de verbuiging, nog meer dan elders, door de welluidendheid verboden.

§. 73. Vele deelwoorden nochtans, ook die uit kracht van hunne beteekenis voor vergrooting vatbaar zijn, nemen de voorgemelde uitgangen niet aan. Zoo wil het gebruik niet, dat men beminnender, beminnend, ste van beminnend, of beminder, bemindt van bemind vorme, en zoo in vele andere. In dergelijke gevallen

gebruikt men meer ter aanduiding van den vergroo-
tenden, en meest van den overtreffenden trap, van wel-
ke omschrijvingen men zich somtijden ook bedient bij
woorden, in welke het gebruik de meergenoemde uitgan-
gen niet vermerkt.

S. 74. Bij zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden
neemt alleen het laatste lid der samenstelling de ver-
grootende uitgangen achter zich, als w. vaderiger, wel-
erdigt van weldadig; grootmoediger, grootmoedigt van
grootmoedig. Men zegge en schrijfe derhalve ook goed-
kooper, goedkoopt van goedkoop, niet, zoo als sommigen
willen, beterkoop, bestkoop.

E. Over de telwoorden

S. 75. De telwoorden dienen, om eene hoeveelheid
van zekere dingen aan te duiden. Zij drukkén of een
bepaald, of een onbepaald getal uit, en worden, overeen-
komstig hiermede, in bepaalde, en algemeene verdeeld.

S. 76. Bepaalde telwoorden zijn die, welke de hoofd-
of grondgetallen aanduiden, als een, twee, drie, tien, twen-
tig, honderd, enz. Dese zijn deels wortelwoorden
(of althans die daarvoor kunnen gehouden worden),
als een, twee, drie, vier, vijf, enz.; deels afgeleide als
twintig, dertig, veertig, enz., die, met achtervoeging van
den uitgang tig, van de bovengenoemde woorden afko-
men; deels eindelijk zamengestelde, als elf (eenlijf),
twaalft (twaalft), dertien, veertien, enz.

S. 77. Het telwoord een wordt als het lidwoord de
bogen, en onderscheidt zich van hetzelfde allendaar,
door, dat het den nadruk der uitspraak ontvangt. Het

lidwoord de worophebbende, neemt het, in alle die ge-
slachten, de e aan, en heeft in den treden naamtal van
het mannelijke en onzijdige geslacht des eenen, of van
den eenen, van het eene. Hetzelfde geldt, wanneer
eenig voornaamwoord, als dese, die, mijn, enz. voorop,
komt, mitgedes wanneer het, in vereening met het
bepalende lidwoord, of eenig voornaamwoord, voor een
zelfstandig naamwoord komt, als de of dese eene man,
het of dit eene paard, enz.

S. 78. De overige bepaalde telwoorden blijven, voor zelf-
standige naamwoorden geplaatst, altijd onverbogen, als
twee mannen, drie vrouwen, twintig schepen, honderd
gulden, enz.

S. 79. Zij zijn echter, in sommige gevallen, voor ver-
buiging vatbaar, wanneer zij namelijk, of achter een
persoonlijk voornaamwoord, of geheel op zich zelve staan,
als zij kwamen met tien vieren; wij verdeelden het
onder ons twintigen; na vieren, na zestien, dat is,
na vier, het uren; men versloeg ze bij duizenden, enz.

S. 80. De bepaalde telwoorden komen ook, somtijden,
als op zich zelve staande zelfstandige naamwoorden voor,
zoo in het vroedelijke als onzijdige geslacht, bij voor-
beeld, ik heb de drie, gij de een, hij de zes gegooit; hij
heeft drie tieners; het honderd kost vier gulden, enz.
Zoo zegt men ook een groote twintig, een kleine drie,
zend.

S. 81. Ook laten zich zelfstandige naamwoorden, op
ere uitgaande, van de telwoorden afleiden, als een zest-
tiger, dat is een man van zestige jaren, of ook een
schip van zestig stukken geschut.

§. 82. Beide beteekent zoo veel als alle twee. Het wordt gebruikt, wanneer twee dingen te samen genomen worden, of als te samen genomen beschouwd moeten worden, en komt meestal in het meervoudige getal en als bijvoegelijk naamwoord voor, als beide handen gebruiken, aan beide voren doof zijn. Sommigen echter wordt het zelfstandig gebruikt, als zij zijn beiden arm; geen van beiden heeft het gedaan; het geschiedt met beider goedvinden. In een enkel geval ook, wordt beide met een werkwoord in het enkelvoudige getal vereenigd, wanneer het namelijk door het een en het ander verklaard kan worden, als zij speelde en zong, maar beide was eten gebrekkig.

§. 83. Eindelijk worden de telwoorden ook met half halve zamengesteld, als anderhalve stuur, derde, half ellaken, zeventhalve uur gaans. Leethalf wordt, ter aanduiding van eene bekende gelsoort, ook zelfstandig gebruikt.

§. 84. De algemeene telwoorden, door welke geen bepaald getal wordt aangeduid, bevatten of alle eene, leden onbepaald, als al, ieder, iegelijk, elk, geen; of een groot gedeelte van dezelve, als veel, menig; of slechts een klein gedeelte, als weinig, eenig, ettelijke, sommige.

§. 85. Ontrent al, alle hebben wij eenige aanmerkingen te maken. De eerste is, dat al, voor het bepalende lidwoord, of ook voor een voornaamwoord geplaatst, ontverbogen blijft, als hij deed al den arbeid; al de menschen van die plaats; al

o alle

Die heerlijke uithigten; al mijne hoop, enz. Eene andere aanmerking betreft het onderscheiden gebruik van alle voor enkelvoudige zelfstandige naamwoorden. Wanneer namelijk deze in een verbaal, melenden of meervoudigen zin gebezigd worden, blijft alle ontverbogen, als aan kant, alle dag, enz. voor aan alle kanten, alle dagen. Daarentegen wordt alle verbogen, wanneer het, in de beteekenis van ieder, bij een enkelvoudig zelfstandig naamwoord voorkomt, als ik wensch u allen voorspoed; hij geeft zich over aan allen wellust. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat alle gemeenlijk voor zelfstandige naamwoorden in het meervoudige geslacht geplaatst wordt, als alle menschen moeten sterven; de nietigheid aller wereldlijke goederen, of ook bij persoonlijke of aanwijzende voornaamwoorden gezeegd wordt, in welk geval het achter dezelve staat, als zij allen, deze allen hebben het verklaard. Het zal verder naaimelijks herinnering behooren, dat alle, in het laatste geval, de verbuiging der zelfstandige naamwoorden aannemt, welke het indergelijks verkrijgt, wanneer het op zich zelve staat, bij voorbeeld, allen komen hierin overeen; zijn huid staat voor allen open.

§. 86. Elk, ieder, eenig, menig, en geen worden, bij zelfstandige naamwoorden gezeegd, op de wijze der bijvoegelijke verbogen. Op zich zelve staande, zijn elk, ieder, gelijk mede elk een, een ieder, iedereen, iegelijk en een iegelijk, in de verbuiging, elke, iedere, elke eens, eens iedereen,

ieder eens, iegelijks, en eens iegelijks op eens iegelijks, lijken. Al deze woorden hebben, uit kunnen aard, geen meervoud.

§. 87. Veel en weinig blijven doorgaans onver-
bogen, en ontvangen een tweede naamval achter
zich, die eikter in sommige gevallen, bijzonder bij
woorden van het vrouwelijke geslacht en in het meervoud,
niet kennelijk is, als veel goeds; weinig nuts;
veel vreugde, weinig vrees; veel hoopden, veel
kinnen; voorz weinig dugen; zo ook een weinig
nijpt, enz. Hetzelfde geldt omtrent meer en min-
der, als meer gelds, minder vreugd, meer men-
schen, minder zorgen. — Veel eikter wordt ook
dikwerf voor zelfstandige naamwoorden, in het meervoud,
op de wijze der overige bijvoegelijke naamwoor-
den verbogen, als vele menschen, vele goederen, enz.
— Hetzelfde heeft omtrent weinig plaats, wanneer
daardoor het bepalande lidwoord, of ook een voor-
naamwoord komt, als de weinige moeite; het weini-
ge goed; deze weinige redenen; éne weinige voor-
zorg, enz.

§. 88. Vele, weinige, op zich zelve staande, nemen,
gelijk de verdere bijvoegelijke naamwoorden, de n, het
kenmerk der zelfstandige, aan, als velen hebben het
gehoord, weinigden ter harte genomen. Die letter
wordt mede achter eenige, sommige, ettelijke gevoegd,
wanneer zij geen zelfstandig naamwoord bij zich
hebben; doch hiermede verbonden, volgen zij de verbuig-
ging der bijvoegelijke. Voorts moet omtrent al de-
ze woorden, met uitkondering van weinig, nog aan-

gemerkt worden, dat zij, in den tweeden naamval
van het meervoud, op en eindigen, hetzij zij met, of
zonder een zelfstandig naamwoord voorkomen, als
veler, of veler menschen begeerte; eeniger, sommiger,
ettelijker, of ook eeniger, enz. menschen handelwijze.
Hetzelfde is toepasselijk op beide, alle, als beider, of
beider vaderen trouwe zorg; aller, of ook aller men-
schen lot.

F. Over de voornaamwoorden.

§ 89. Eene andere soort van woorden, tot welke
zij thans gerorderd zijn, draagt den naam van
voornaamwoorden, als de, die, voorz of in plaas-
te van de zelfstandige naamwoorden gesteld worden.
Men bemerkte namelijk, bij de vorming der talen,
spoedig, dat het ten uiterste lastig, onbehagelijk, en
tot duisterheid en verwarring hoogt aanleidend
was, een zelfstandig naamwoord, het voorwerp des
gespreks uitdrukkende, zoo dikwijls te herhalen,
als deszelfs aanduiding, in den voortgang der re-
de, noodzakelijk was, en vond daarom eene soort
van woorden uit, waardoor men het eens beken-
de en genoemde voorwerp, in deszelfs onderzucht,
done betrekkingen met opzigt tot den samenhang
der rede, korter, gemakkelijker en zekerder kon
aanduiden. Deze dient nu benijden de voor-
naamwoorden, welke, uit dien hoopde, niet het min-
ste gewigtig deel der rede uitmaken. Men onder-
scheidt dezelve gemeenlijk in zes soorten, name-
lijk, persoonlijk, wederkeerende, besittelijke, van

gende, aanrijzende en betrekkelijke. Wij zullen over iedere beter doorten afzonderlijk spreken.

1. Over de persoonlijke voornaamwoorden.

§. 90. De persoonlijke voornaamwoorden zijn drie in getal, gelijk de personen, tot welke aanduiding zij dienen moeten. Het eerste drikt den persoon uit, die spreekt, het tweede dien, tot welken gesproken wordt, het derde dien, van welken gesproken wordt. Het laatste is van het uitgetrekte gebruik, daar het alle, zoo leerenlooze als leeren, de, voorwerpen aanduidt, die in de taal, als werken, de, werken, voorkomen. De eerste of sprekende persoon wordt bij ons, in het enkelvoud, door ik, in het meervoud, door wij, de tweede of toegesprokene persoon, in beide getallen, door gij, de derde persoon, of het afwezend onderwerp des gespreks, in het enkelvoud, naar het verschil der geslachten, door zij, zij of het, in het meervoud, door zij uitgedrukt. De opgegevene voornaamwoorden echter ondergaan, in de verbuiging, nog verschillende veranderingen, of liever worden, in de onderscheidene naamvallen, door andere woorden vervangen, die wij thans nog nader moeten doen kennen.

§. 91. De eerste persoon dan wordt, in de beide getallen, dus verbogen:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. naamval. <u>ik</u> .	<u>wij</u> .
2. — <u>mijns</u> , <u>mijner</u> , of <u>van mij</u> .	<u>onker</u> , of <u>van ons</u> .

3 — <u>mij</u> , of <u>aan mij</u> .	<u>ons</u> , of <u>aan ons</u> .
4. — <u>mij</u> .	<u>ons</u> .

§. 92. De verbuiging van den tweeden persoon is, als volgt:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. naamval. <u>gij</u> .	<u>gij</u> .
2. — <u>uws</u> , <u>uwer</u> , of <u>van u</u> .	<u>uwer</u> , of <u>van u</u> .
3. — <u>u</u> , of <u>aan u</u> .	<u>u</u> , of <u>aan u</u> .
4. — <u>u</u> .	<u>u</u> .

§. 93. Bij den eersten en tweeden persoon was de geslachtbepaling onnoodig, omdat hier het geslacht van zelf genoeg kennelijk is; doch bij den derden was dezelve noodzakelijk; waarom dan ook onze taal drierlei uitdrukking ter aanduiding van dien persoon heeft. Zie hier de verbuiging, in het enkel- en meervoud, voor de drie geslachten:

Mannelijk.	Enkelvoud.	Onzijdig.
1. <u>zij</u> .	<u>hij</u> .	<u>het</u> .
2. <u>zijns</u> , <u>zijner</u> , of <u>van hem</u> .	<u>haar</u> , of <u>van haar</u> .	<u>van het</u> .
3. <u>hem</u> , of <u>aan hem</u> .	<u>haar</u> , of <u>aan haar</u> .	<u>het</u> , of <u>aan het</u> .
4. <u>hem</u> .	<u>haar</u> .	<u>het</u> .
Meevrout.	Meervoud.	
1. <u>zij</u> .	<u>zij</u> .	<u>zij</u> .
2. <u>hunner</u> , of <u>van hen</u> .	<u>haar</u> , of <u>van haar</u> .	<u>hunner</u> , of <u>van hen</u> .

3. <u>hün</u> , of aan hen.	<u>haar</u> , of aan haar.	<u>hün</u> , of aan hen.
4. <u>her</u> .	<u>haar</u> .	<u>hen</u> .

§. 94. De beide vormen van den tweekenden naamval, mijns en mijner, uws en uwer, kunnen onberispelijk, zonder onderscheid van geslacht, gebruikt worden. Men mag echter ook mijn en uw voor het mannelijke, mijner en uwer voor het vrouwelijke betygen. Zijns en zijner zijn natuurlijk beiden alleen ter aanduiding van een' mannelijk' persoon geschikt. Zelen echter zeren aan het eerste der voorrang. Ter opheldering van het hier gezegde zij met een woord aangemerkt, dat mijns, mijner, uws, uwer, zijns, zijner, eigenlijk tweede naamvallen zijn van de bekittelyke voornaamwoorden mijn, uw, zijn, welke mannelijke of vrouwelijke vorm schijnt af te hangen van eenig verzwegen zelfstandig naamwoord van het mannelijke of vrouwelijke geslacht.

§. 95. Gij, dat thans, zoo in het enkelvoud als meervoud, gebruikt wordt, is, in zijnen oorsprong, alleen meervoudig. Voor het enkelvoud was oud, tijds du, en in de verbogene naamvallen dij in gebruik; dan eene soort van wellerenheid is oorzaak geweest, dat men, in nasieding der Franschen, dit du en dij buiten gebruik gesteld, en verkoken heeft, in beide getallen, zich van het meervoudige gij te bedienen.

§. 96. Hün en hen zijn eigenlijk niet dan door dialect verschil onderscheiden, en mogen hün, in den derden en vierden naamval, onverschillig

gebruikt worden. Het gebruik echter heeft gewild, dat het eerste in den derden, het andere in den vierden naamval beide gebruygd worden. — Voor haar zegt men ook, volgens eenen anderen tongval, heus, dat echter slechts in een enkel getal ter vermyding van eene onaangename klankherhaling, gebruikt wordt.

§. 97. Ter onbepaalde aanduiding van den derden persoon, vooral in het meervoud, dient het woord men, dat van gelijken oorsprong is met man, men, sch, en du eigenlijk menschelijke personen betee kent. Desgelijks wordt iemand onbepaald van een' persoon gezegd, welk woord geene andere verbuiging heeft, dan die van iemand in den tweekenden naamval.

2. Over de wederkeerige voornaamwoorden.

§. 98. Wederkeerige voornaamwoorden zijn de zoodanige, van welke men zich bedient, wanneer de werking van een' persoon of eene zaak op den werker zelve, of het onderwerp der rede terugkeert. Wij bekitten daarvan eigenlijk slechts één, en dit nog alleen voor den derden en vierden naamval, waarbij het gebruik van een derde, gelijk voornaamwoord ook alleen, of voornamelijk te pas kan komen. Dit éene, eigenlijk gezegde, wederkeerige voornaamwoord heet zich, en wordt, in de twee genoemde naamvallen, in alle geslachten, zowel in het enkel — als meervoud,

gebeygd, als de man heeft zich voor het loofd
geslagen; de vrouw heeft zich het haar uitge-
trokken; de kinderen hebben zich bekeerd; de
sinken hebben zich in het net vernard.

§. 99. Wanneer, bij den eersten of tweeden per-
soon, de werking tot den werker zelven betrekking
heeft, of tot hem wederkeert, bedient men zich
van de persoonlijke voornaamwoorden, als ik heb
mij gentschen; gij moest u schamen. Doch, bij
den derden persoon zou het gebruik van het per-
soonlijk voornaamwoord ontkerheid en verwar-
ring kunnen baren, en daarom heeft men hier,
voor het wederkeerige zich in gebruik gesteld.

§. 100. Om de bovengemelde terugkeering nog na-
drukkelijker aan te duiden, voegt men, somtijden,
zoo bij het wederkeerige, als inzonderheid bij de voor-
naamwoorden van den eersten en tweeden persoon,
het aansijtkend voornaamwoord zelf, als ik wil
mij zelden niet vrijpreken; gij hebt het niemand,
dan u zelden, te wijten; hij graapt zich zelden een
kuil.

§. 101. Eindelijk zij nog met een woord aangemer-
kt, dat ook de bezittelijke voornaamwoorden zijn,
hij en haar eene beteekenis hebben, die wederkeer-
zig is, of terugkeert tot den werker zelven, of het
hoofdonderwerp der rede. De nadere verklaring
hiervan, welke eigenlijk tot de woordvoeging behoort,
is te vinden in de *Syntaxis*, door deze Maatschap,
bij uitgegeven, bb. 23.

3. Over de bezittelijke voornaamwoorden.

§. 102. Bezittelijke voornaamwoorden noemt
men die, welke geschikt zijn, om eenig voorwerp
aan een' persoon of eene zaak toe te eigenen,
als ik heb myne kinderen hartelijk lief; de
deligdxame heeft God tot zijn' beschermmer; wij
hebben ons geld vergeeft daaraan besteed. Zij
komen van de persoonlijke voornaamwoorden af,
en mogen als daarvan gevormde bijvoegelijke naam-
woorden beschouwd worden. ook schikken zij
zich, gelijk deze, in hunne verbuiging, naar de
zelfstandige naamwoorden, met welke zij ver-
eenigd worden.

§. 103. Mijn en ons hebben betrekking tot
den eersten persoon, in het enkel — en meer,
voud; u tot den tweeden persoon, in beide ge-
tallen; zijn en hui eigenen iets toe aan den
derden persoon, het eerste aan een enkelen,
het laatste aan meerderen; doch zij worden
alleen gebruikt in betrekking tot woorden van
het mannelijke of onzijdige geslacht, terwijl door
die van het vrouwelijke, in beide getallen, haar
gebeygd wordt. Deze laatste onderscheiding, wel-
ke aan de voordragt geene geringe duidelijk-
heid bijzet, is iets, dat onze taal boven vele
andere vooruit heeft. Door het bezittelijke
haar kan men ook heur zeggen; doch alleen
in het gesl, waaraan boven §. 96. gesproken
is.

S. 104. Om de verbuiging der bekittelijke voor-
naamwoorden te doen kennen, zullen wij die
van mijn hier laten volgen.

Enkelvoud.		Onzijdig.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	
1. mijn.	mijne.	mijn.
2. mijns, of van mijnen.	mijner, of van mijne.	mijns, of van mijn.
3. mijnen, of aan mijnen.	mijne, mijner, of aan mijne.	mijn, mijnen, of aan mijn.
4. mijnen.	mijne.	mijn.
Meervoud.		
1. mijne.	Zoo als in het	Zoo als in het
2. mijner, of aan mijne.	enkelvoud.	mannelijke geslacht.
3. mijnen, of aan mijne.		
4. mijne.		

S. 105. ons, uw, zijn, hún en haar hebben
dezelvde buiging. Bij het eerste heeft alleen
dit verschil plaats, dat men in den eersten
naamstal van het mannelijke geslacht, ook
in het enkelvoud, onke zegt, als onke vader,
enk. Dat hún in de verbuiging eene toee-
de n aanneemt, zal naauwkeurig herin-
nering behoeren.

S. 106. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat
voor de bekittelijke voornaamwoorden ook
het bepalende lidwoord de geplaatst wordt,
als de mijne, de zijne, de úwe, enk. Zoo

Zegt men dit is niet úwe pen, maar de
mijne; dit boek is niet het úwe, maar het
zijne.

A. over de vragende voornaamwoorden.

S. 107. Voornaamwoorden, geschikt om eene
vraag aan te duiden, dragen den naam van
vragende voornaamwoorden. Zij zijn wie, wat,
welke, hoedanige. Met wie vraagt men, on-
bepaald, naar personen, als wie heeft u dat
gezegd? Wien behoort die buitenplaats? —
Wat wordt nog onbepaald gebruikt, om naar
allerlei onbekende voorwerpen te vragen, als
wat zoekt gij? wat heeft men u verhaald?
— welke dient, om meer bepaald naar personen
of zaken te vragen, als wie heeft dat huis ge-
kocht? mijn neef. welke neef? — wat hebt gij
gehoord? eene goede tijding. welke tijding? —
hoedanige eindelijk wordt gebruikt, wanneer
men, bij zijne vraag, eigenlijk den aard of de
hoedanigheid van een persoon of eene zaak
bedoelt, als hoedanige man, hoedanige vrouw
heeft u dat gezegd? hoedanig huis is daar
gebouwd?

S. 108. Wat wordt ook meermalen voor een
zelfstandig naamwoord, zonder onderscheid van
geslacht of getal, geplaatst, en dient, in dat
getal, om eene meer bepaalde vraag te doen,
als aan wat tafel hebt gij geketen? wat wijn
hebt gij daar? wat menschen gingen daar?

voorbij? om nog bepaalder te vragen, plaatst men achter wat wel eens het voorzetsel voor, en het onbepalend lidwoord een, of ook wel alleen het eerste, als wat voor een man is dat? wat voor wijn hebt gij gedronken? Bij het meervoud valt een natuurlijk altijd weg. voortv. wordt dit lidwoord, tot hetzelfde einde, ook geplaatst achter welk en hoedanig, die, in dat geval, altijd onderbogen blijven, als welke eene belooning zoust gij verlangen? hoedanig eene geaardheid heeft u vriend? In het bijz. zonder wordt welk een bij een uitroep van verwondering gebruikt, als welk een man is dat!

§. 109. omtrent wat moeten wij voortv. nog aanmerken, dat het, op zich zelf staande, geen voorzetsel voor zich onttangt; maar dat men, in stede van aan, met, voor wat, zeggen moet naaraan, naarmede, naarvoor.

§. 110. Man moeten wij de verbuiging van wie en welke nog doen kennen. Dezelve is, als volgt:

Mannelijk.	Enkelvoud.	Vrouwelijk.	onzijdig
1. Wie.	Wie.	Wie.	Wat, dit wordt niet verbogen.
2. Wiens, of van wien.	Wier, of van wie.	Wier, of van wie.	
3. Wien, of aan wien.	Wie, of aan wie.	Wie, of aan wie.	
4. Wien.	Wie.	Wie.	

Meervoud.

Mann. en vrouwel.	onzijdig.
1. Wie.	Zonder meervoud.
2. Wier, of van wie.	
3. Wie, wien (*), of aan wie	
4. Wie.	

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig
1. Welke.	welke.	welk.
2. Welks, of van welken.	welker, of van welke.	welks, of van welk.
3. Welken, of aan welken.	welke, of aan welke.	welk, welken, of aan welk.
4. Welken.	welke.	welk

Meervoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig.
1. welke.	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. welker, of van welke.		
3. welken, of aan welke.		
4. welke.		

5. over de aanrijgende voornaamwoorden.

§. 111. Aanrijgende voornaamwoorden zijn die, welke dienen, om zekere voorwerpen, als met den vinger, aan te wijzen. De voornaampte,

(* wien echter nooit voor het vrouwelijke geslacht.)

die men daartoe gemeenlijk brengt, zijn dexe, die, gene, degene, diegene, dexelte, dexelfde, lielke, lekere, dergelijke, dergelijke, diusdanige, loo, danige.

§. 112. Dexe, die, gene dienen ter onderscheiding van personen en zaken, als in de algemeene vermaaring heeft dexe zijn' hoed, die zijn' stok, gene zijn' mantel verloren. Dexe en gene beteekent ook dikwerf zoo veel als de eene en andere, als ik heb dexe en gene kledigheden voor mijn kind gekocht. — Voorts wordt gene van iets afgelegens gebruikt, in tegenstelling van dexe, dat op iets nabijgelegens liest, als aan dexe tijde der rivier stonden de romeinen, aan gene de germanen. ook wordt gene van een' afgelegenen tijd gebruikt, als in gene gelukkige dagen.

§. 113. Dexe wordt op de volgende wijze verbogen:

	Enkelvoud.		onkijdig.
Mannelijk.	vroonlijk.		
1. <u>dexe</u> .	<u>dexe</u> .		<u>dit</u> .
2. <u>dexes</u> , of van <u>dexen</u> .	<u>dexer</u> , of van <u>dexe</u> .		<u>dexes</u> , of van <u>dit</u> .
3. <u>dexen</u> , of aan <u>dexen</u> .	<u>dexe</u> , <u>dexer</u> , of aan <u>dexe</u> .		<u>dit</u> , <u>dexen</u> , of aan <u>dit</u> .
A. <u>dexen</u> .	<u>dexe</u> .		<u>dit</u> .
	Meervoud.		
Mannelijk.	vroonlijk.		onkijdig.
1. <u>dexe</u>	zoo als in het		zoo als in het

2. <u>dexer</u> , of van <u>dexe</u> .	enkelvoud.	mannelijke geslacht.
3. <u>dexen</u> , of aan <u>dexe</u> .		
A. <u>dexe</u> .		

§. 114. Die, dat wordt verbogen als nie, dat. — De verbuiging van gene is, als volgt:

	Enkelvoud.		onkijdig.
Mannelijk.	vroonlijk.		
1. <u>gene</u> .	<u>gene</u> .		<u>gene</u> .
2. <u>genes</u> , of van <u>genen</u> .	<u>gener</u> , of van <u>gene</u> .		<u>genes</u> , of van <u>gene</u> .
3. <u>genen</u> , of aan <u>genen</u> .	<u>gene</u> , <u>gener</u> , of aan <u>gene</u> .		<u>gene</u> , <u>genen</u> , of aan <u>gene</u> .
A. <u>genen</u> .	<u>gene</u> .		<u>gene</u> .
	Meervoud.		
1. <u>gene</u> .	Zoo als in het		Zoo als in het
2. <u>gener</u> , of van <u>gene</u> .	enkelvoud.		mannelijke geslacht.
3. <u>genen</u> , of aan <u>gene</u> .			
A. <u>gene</u> .			

§. 115. De gene en die gene hebben eene dubbele verbuiging, daar de en die op de wijze dier woorden, en gene naar het straks opgegeven voorbeeld verbogen wordt. gelijke dubbele verbuiging zullen wij straks in dexelte, en dexelfde opmerken.

§. 116. Dexelte liest op een' persoon, of eene zaak waarvan gesproken is, als ik rond den

zijn open, en ging in denkelen. Dezelde heeft meer nadruk, en duidt aan, dat geen ander bedoeld wordt, dan die, van wien gesproken is, als ik ontmoette denkelden man, die mij den vorigen dag was tegengekomen, en sprak met denkelen. — Voor het onzijdige hetzelve zegt men dikwerf, bij verkorting, het.

§. 117. Wij laten hier de verbuiging van dezelve, re volgen, waar uit tevens die van dezelde, welke slechts in eene enkele bijzonderheid verschilt, gelijk die van zelve, zelve, gekend kan worden.

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. <u>dezelve</u> .	<u>dezelve</u> .	<u>hetzelve</u> .
2. <u>deszels</u> , <u>deszels</u> , <u>kelven</u> , of van <u>denkelen</u> .	<u>derzelter</u> , of van <u>denkelve</u> .	<u>deszels</u> , <u>deskelven</u> , of van <u>hetzelve</u> .
3. <u>denkelen</u> , of aan <u>denkelven</u> .	<u>denkelve</u> , <u>derkelven</u> , of aan <u>denkelve</u> .	<u>hetzelve</u> , of aan <u>hetzelve</u> .
4. <u>denkelen</u> .	<u>dezelve</u> .	<u>hetzelve</u> .
	Meervoud.	
1. <u>dezelve</u> .	Zoo als in het enkelvoud.	gelijk het mannelijk.
2. <u>derzelter</u> , of van <u>denkelve</u> .		
3. <u>denkelen</u> , of aan <u>denkelve</u> .		
4. <u>dezelve</u> .		

De bijzonderheid, waarin de verbuiging

van dezelde van die van dezelve verschilt, is, dat in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht geene tweederlei verbuiging plaats heeft, maar alleen deszels denkelven gezegd wordt.

6. Over de betrekkelijke voornaamwoorden.

§. 118. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn de loodanige, die betrekking hebben op personen of zaken, van welke te voren gesproken is. Daartoe behooren welke, denwelke, die, wie, als ik ben de man, die u dat gezegd heeft; hij, voor den dierbaarsten schat, dien, of, welken hij op aarde bezat; de nachtegaal zingt met eene stem, wier, of, welker liepelykheid elk behoort, enz.

§. 119. omtrent die en wie verdient aange-merkt te worden, dat het eerste niet dan in den eersten en vierden naamval, het tweede schier alleen in de verbogene naamvallen, en wel voornamelijk in den tweeden en derden, gebruikt wordt. ook moeten wij hier waarschuwen tegen den misflag der genen, die wien, dat alleen tot het mannelijke geslacht behoort, ook in het onzijdige, voor welke, gebruiken.

§. 120. De verbuiging der opgegevene voornaamwoorden is, in het voorgaande, reeds aangewezen. Het mingebruikelijkste denwelke is, in verbuiging, aan dezelve gelijk, met uithoofding van den tweeden naamval, waar men

alleen desmelken, niet desmelkt, zegt.

G. over de werkwoorden.

1. Derhalver aard.

S. 121. Wij zijn thans tot het gewigtigst deel der taal of rede, en dat tetens de ruimste Stoffe tot bewondering van de menschelijke Schrandheid oplevert, het werkwoord namelijk, geworpen. Hetwelke dient in het algemeen, om datgene uit te drukken, wat men van een' persoon of eene zaak wil zeggen, en is derhalve in iederen volzin onontbeerlijk. Meer bepaaldelijk worden door de werkwoorden de werking, het bestaan, het lijden, het worden, de beweging, zijt, en wat dies meer zij, van de voorwerpen aangeduid. Bij een naauwkeurig toekigt onderscheidt men, in hunne beteekenis, twee hoofdzaken, de uitdrukking namelijk van kekere gesteldheid, werking of hoedanigheid van een voorwerp, en de verkeering, dat die gesteldheid, werking of hoedanigheid met der draad aan hetwelke toebehoort. Dit laatste maakt het eigenlijke weten van het werkwoord uit, en wordt door het werkwoord zijn aangeduid, hetwelk daarom ook door velen, niet ten onrechte, het werkwoord bij uitnemendheid, of het zelfstandig werkwoord genoemd wordt. Hetwelke ligt inderdaad, bij ieder werkwoord, ten grondslag. Immers, wanneer ik zeg het paard loopt, de kon schijnt, zoo druk ik hetwelke uit, alsof ik zei, de het paard is loopende, de kon is schijnende.

S. 122. gelijk de zelfstandige naamwoorden voor verbuiging vatbaar zijn, zoo nemen de werkwoorden insgelijks, door middel der dusgenoemde vervoeging, onderscheidene veranderingen aan. Voor dit middel namelijk wordt: 1) de persoon, die iets bedrijft, onderzoot of zich in kekere gesteldheid berispt; 2) de tijd, wanneer; en 3) de wijze van het voorstel uitdrukt. Er zijn talen, waarin deze drie bijzonderheden alleen door onderscheidene veranderingen in het werkwoord zelf worden uitgedrukt; doch de onze heeft daartoe ook nog meer andere hulpmiddelen noodig, gelijk ons in het vervolg nader blijken zal.

2. Soorten van werkwoorden.

S. 123. Men onderscheidt in onze taal, gelijk in de meeste, doorgaans vijf soorten van werkwoorden, de bedrijvende namelijk, lijdende, wederkeerige, onzijdige en onpersoonlijke.

S. 124. Voor bedrijvende verstaat men die werkwoorden, door welke eene werking wordt uitgedrukt, die op een ander voorwerp vergaat, als de meester onderwijst zijne leerlingen; de timmerman bruinc het huis. De werkwoorden onderwijzen, bruinc, men, namelijk, duiden een bedrijf aan, dat niet volledig is, ten zij men terens het voorwerp kenne, dat ondernemen, gebruinc wordt.

S. 125. Lijdende werkwoorden zijn die, waarbij het voorwerp der werking, als kekere handeling van een ander ondergaande, wordt voorgesteld,

als de leerlingen worden door den meester onder-
wezen; het huis wordt door den timmerman gebouwd.
Eigenlijk intusschen is dit meer een bijzondere
vorm, dan eene afzonderlijke soort van werkvoor-
den, daar alle bedrijvende, uit den werkenden, in
den lijdenden vorm kunnen overgebracht worden,
zoo als de bijgebrachte voorbeelden leeren. Verder
zij nog aangemerkt, dat de Nederduitjche werk-
woorden eigenlijk, door verroeging, geenen lijdens-
den vorm hebben, maar dien alleen, door vereeni-
ging van de hulpwoorden zijn en worden met het
deelwoord, erlangen.

§. 126. De diatgenaamde Nederkerige werkvoor-
den maken eigenlijk een onderdeel der bedrijven,
de uit. Men geeft dien naam aan zulke werk-
woorden, wier werking niet overgaat van op den
werkenden persoon, als zich beroemen, zich schel-
pen, zich bekinnen, zich schamen, zich vergiffen
en weinige andere. In eenen ruimeren zin
en min naauwkeurig, kan men ook de meeste
bedrijvende werkwoorden Nederkerige noemen,
voor zoverze zij kunne werking evenveel op
den handelenden persoon zelden, als op een an-
der voorwerp, kunnen overbrengen, bij voorbeeld,
zich wasschen, zich beminnen, zich branden,
zich snijden, enk.

§. 127. Er is, buiten de genoemde, nog eene
talrijke klasse van werkwoorden, die men onlij-
dige noemt, omdat zij noch tot de bedrijvende noch
tot de lijdende kunnen gebracht worden, maar eene

middelsoort tusschen beide vormen. De werkwoorden,
die tot deze klasse behooren, geven op een bedrijf
te kennen, doch dat niet tot een ander voorwerp
overgaat, als loopen, wandelen, enk., of ook tulk
een bedrijf, waaraan het lijdende voorwerp in het
werkwoord zelf is opgesloten, als muisen, muisen
vangen, vischen, visch vangen; of eene eigenschap,
als glimmen, gloeijen, verbleeken, of eenen toev-
stand, als zitten, staan, liggen, ziften, enk.

§. 128. Onpersoonlijke werkwoorden, eindelijk, wor-
den de doodanige genoemd, die, uit hoopde van hun-
nen aard en beteekenis, geen der persoonlijke voor-
naamwoorden, ik, gij, hij of zij, vooropnamen, als het
dondert, regent, sneeuwt, enk.; het berouwt, spijt,
verdriet, mij, u of hem, bij welke de persoonlijke
voornaamwoorden, in den verbogenen naamval,
achter het werkwoord komen.

§. 129. De benaming van onpersoonlijke is ech-
ter minder gepast, voor zoverze zich eigenlijk geen
werkwoord, zonder werkenden persoon, laat denken,
en in de taalkunde niet alleen de mensch, maar
ook alle voorwerpen in de natuur, levende of dood,
wel als levende, als handelende beschouwd en voor-
gesteld worden. Dus bekleedt in het zeggen het
Smart, of berouwt mij dit gedaan te hebben, de on-
bepaalde wijze de plaats van den derden persoon,
alsof men zeide dit gedaan te hebben berouwt of
Smart mij. In de uitdrukkingen die daad be-
rouwt, of Smart mij, neemt het hulpstandige naam-
woord de plaats van den derden persoon in. Het

Sneeuwt, hagelt, bliksem, enz. beteekent hetkelpde, als daar is Sneeuw, hagel, bliksem. Eien zoo is het gelegen met den lijdenden vorm der onzijdige werkwoorden, welke, omdat zij kinne werking op geen ander voorwerp overbrengen, uit den aard, in dien vorm geen werkenden persoon voor zich dalden. Dus geren de uitdrukking daar wordt geslapen, gemandeld, enz. zoo veel te kennen, als hetgene daar gedaan wordt, is slapen, wandelen enz.

3. Nadere rangschikking der Nederdúitsche werkwoorden ten aanzien van kinne verroeging.

S. 130. De Nederdúitsche werkwoorden zijn, voort nog in twee hoofdrangen onderscheiden naar de verschillende verandering, die zij, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, ondergaan. Die tot den eersten hoofdrang behooren, worden ongelijkvloeiende, die van den tweeden gelijkvloeiende genoemd. Búitendien zijn er nog eenige werkwoorden, die, in kinne verroeging, van de gemene regelmaat afwijken, en uit dien hoofde den naam van onregelmatige dragen.

S. 131. Ongelijkvloeiende werkwoorden zijn die, welke, bij kinne verroeging, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, hetzij in den eersten alleen, hetzij ook in beide, van wortelklinker veranderen, als geren, gaf, gegeven, degen, dreef, gedreeden; spreken, sprak, gesproken. Men kan, behalve voorbeelden nog leeren, dat het

lijdende deelwoord het voorvoegsel ge vooropneemt, en, even als de onbepaalde wijze, op en eindigt, alsmede, dat in sommige werkwoorden de wortelklinker, bij het deelwoord, eene andere vermseling ondergaat, dan bij den onvolmaakt verledenen tijd. Ten aanzien van het voorvoegsel ge moet verder nog worden aangemerkt, dat het, zelve wegralt bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voortkoppel zijn zamengesteld, als beleden, niet begeleden, van belijden; beschreuen, niet begeschreuen, van beschrijven, enz.

S. 132. Gelijkvloeiende werkwoorden zijn die, welke kinne wortelklinker steeds onterandord behoúden. De onvolmaakt verledene tijd van deze werkwoorden wordt gevormd door achtervoeging van de of te achter het zakelyke deel van dezelve, en het lijdende deelwoord door achtervoeging van de enkele d of t, en voorvoeging van ge. Dus komt, op de voorgestelde wijze, van leef, het zakelyke deel van leeren, de onvolmaakt verledene tijd leefde, en het deelwoord geleefd; van smak, het zakelyke deel van smaken, smakte en gemaakt; van hoor, het zakelyke deel van hooren, hoorde en gehoord; van hoop, het zakelyke deel van hopen (hoop voeden), hoopte en gchoopt, enz. Het getoegde omtrent de wegraling van het voorvoegsel ge bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voortkoppel zijn zamengesteld, is ook hier

toepasfelijk, als bemind, niet begemind, beminnen, enk.

S. 133. Enkele werkwoorden zijn deels gelijk-, deels ongelijkvloeyend, of liever zijn van den staat van ongelijkvloeyende, door verloop van tyd, tot dien der gelijkvloeyende genaderd, als bakken, bak, te (ouderling bieck), gebakken; lagchen, lachte (ouderling loech), gelagchen, wreken, wreekte (ouderling wrak, wroek), gezoken, en meer andere (*).

S. 134. onregelmatige werkwoorden worden de toe, danige genoemd, die, in een of meerdere opzigten, van de genoemde soorten en gewone woordhegging afwijken en in het byzonder die, welke uit onderscheidene werkwoorden tot een zijn zamengesmolten. Dits kan men slaan, by verkorting voor slagen, en ik sla voor ik slaag, loeg, geslagen; doen en ik doe (voor daen, ik daad), deed, gedaan (voor gedaen); staan en ik sta (voor standen, ik stand), stond, ge, staam (voor gestanden); gaan en ik ga (voor gan, gen, ik gang), ging, gegaan (voor gegangen; zien

(*) Schrandere taalkenners hebben opgemerkt, dat de ongelijkvloeyende werkwoorden de oudste zijn, en de gelijkvloeyende, voor een groot deel, kunnen oorsprongverfchuldigd zijn aan zelfstandige naamwoorden, die van ongelijkvloeyende werkwoorden afstammen. Zoo komt, by voorbeeld, slagen, slagde, geslagen van het zelfstandige slag, en dit wederom van slaan (oudtyds slagen), slag, geslagen, loegen, loegde, gehoegd van het zelfstandige loeg, en dit weder van luigen, loog, gelogen, enk.

en ik zie (voor zigen, ik zig), zag, gezien (voor ge, zigen), tot de onregelmatige brengen, voor toeteren is door de lamentrekking, die zij in de aangewezene gevallen ondergaan, van de gewone regelmaat afwijken. Desgelyk behooren mogen, kunnen en willen tot de onregelmatige werkwoorden, niet slechts voor tooveren is, in den derden persoon van den tegenwoordigen tyd der aantoonende wyze, niet, even als de overige werkwoorden, de t aannemen, als hij mag, kan en wil; maar ook voor tooveren is, of althans de beide eerste, in tegenstelling van de meeste werkwoorden, in de onbepaalde wyze een anderen klinker vertoonen, dan in den tegenwoordigen tyd der aantoonende wyze, en botendien, ook in de onderscheidene personen, eenen verschillenden klinker hebben, als mogen, ik mag, gij moogt, hij mag; — kunnen, ik kan, gij kunt, hij kan. Mogen wijkt, nog in een ander opzigt, van de gewone regelmaat af, als hebbende, in den onvolmaakt verledenen tyd, by alle personen de t, die anders alleen achter den tweeden gewegd wordt, als ik moogt, gij moogt, hij moogt. Hetzelfde geldt omtrent ik, gij en hij bragt, dacht, kocht, plagt, locht, van brengen, denken, koopen, plegen, zoeken.

S. 135. Den naam van onregelmatige werkwoorden dragen inzonderheid de meeste hulpwoorden, dat is, die werkwoorden, van welke hulp men zich, by de verweging, bedient. Van deze mag botenal het werkwoord zijn dits genoemd worden, als hetwelk uit verscheidene

werkwoorden, zinnen, zijn, werken, enz. is zo,
mengetels, zoo als nader blyken zal, wanneer
mij de verwoeging van hetzelve zullen opgeven.
ook zullen en hebben mogen onregelmatig
heeten. Als, by voorbeeld, is de derde persoon
van den tegenwoordigen tijd der aantorende
wijze van hebben, die heeft luidt, van het oude
werkwoord heven afgeleid; en de onvolmaakt
verledene tijd had, hadde, is gesproken uit la,
mentrekking van hadde, hadde, hadde, den on-
volmaakt verledenen tijd van het oude haben.
Van de onregelmatigheid der beide laatstgenoemde,
de hulpwoorden zal insgelijks nader blyken
uit de opgave van hunne verwoeging.

A. over de verwoeging, en byzonder over de
deelwoorden, en over de wijzen en tijden
der werkwoorden.

S. 136. Wat men door verwoeging te verstaan
hebbe, is in het voorgaande reeds verklaard.
Er zijn talen, waarin dezelve byna geheel door
verandering van het werkwoord zelf, en voor-
al van deszelfs uitgang, geschiedt; doch in on-
ze taal heeft men daartoe, gelijk mede reeds
werd opgemerkt, de hulp van andere werkwoor-
den noodig, die, uit dien hoofde, hulpwoorden
genoemd worden. Deze zijn vier in getal, zullen,
hebben, zijn en worden. De
laatste komen meer byzonder bij de lydende
werkwoorden, of in den lydenden staat te pas,

welke in onze taal eigenlyk geheel ontbreekt,
en niet, dan door behulp dier werkwoorden, kan
worden uitgedrukt. Zullen dient by alle
werkwoorden, om den toekomenden tijd uit te
drukken, als ik zal beminnen, ik zal bemind
worden, ik zal lezen, enz. — Hebben wordt ge-
bruikt, om de verledene tijden aan te duiden,
niet slechts in alle bedrijvende werkwoorden,
als ik heb of had bemind, maar ook in een
groot deel der ontydige, als ik heb gemaakt,
had gestaan, enz. Doch dit alles zal, in het
vervolg, duidelyker worden.

S. 137. De deelwoorden vereischen, in de eer-
ste plaats, eenige verklaring, omdat een derzel-
ve, by de verwoeging onder werkwoorden, van
grootten dienpt is. Men kan dezelve het best
beschryven als van werkwoorden afgeleide by-
voegelyke naamwoorden, die, om het deel, dat zij
aan de eigenschap van beide hebben, den naam
van deelwoorden dragen. Zij zijn twee in getal,
het bedrijvende of tegenwoordige, en het lydende,
de of verledene. Het eerste wordt gevormd
door achterweging van de achter de onbepaalde
wijze, als hoorende, gevende, leende; het twee-
de door plaatsing van d of t achter het zake,
lyk deel des werkwoords, en voorweging van ge,
of ook, by de ongelijksloeyende, door den uitgang en,
en het voorvoegsel ge, als gheoord, gemaakt, gege-
ven, gelezen, gesproken. Het laatste, schoon door-
gaans het lydende genoemd, kan echter, door byvoe-

ging van hebbende, ook als bedryfend, doch in den verledenen tijd, gebruikt worden, als gehoord, gelezen hebbende. In eenen lyden den tin krijgt het ook lynde, het deelwoord van lyen, achter zich.

S. 138. Ter nadere kennis van de vervoeging der werkwoorden, moet men vooral een naauw, keurig begrip van hunne wyzen en tijden hebben, bij welke nadere ontwikkeling ook de onderscheiding van getallen en personen kennelijk zal worden. De wyzen zijn vier in getal, de onbepaalde namelijk de aantoonende, gebiedende en aanspogende.

S. 139. De onbepaalde wijze is die, welke de handeling van het werkwoord, in eenen algemeen tin, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleen met aanwijzing van tijd, voorstelt, als hooren, gehoord hebben, kunnen hooren, waarin zich de tegenwoordige, verledene en toekomstige tijd vertoonem.

S. 140. De aantoonende wijze is die, waardoor het bedryf, de toestand, enz., door een werkwoord uitgedrukt, naar de verscheidenheid der tijden, zegt, verreken wordt voorgesteld of aangetoond, als ik hoor, maak, heb gehoord, gemaakt, zal hooren, maken, enz.

S. 141. De gebiedende wijze wordt gebruikt tot het geven van eenig bevel, of ook om een verzoek, opwekking of vermaning uit te drukken. Daar de persoon, aan wien eenig bevel, verzoek, opwekking of vermaning geschiedt, tegenwoordig is, of voorondersteld wordt te zijn, komt hier geen verschil van tijden, en geen persoon buiten den trijer,

den, in het enkel- en meervoud, te pas. Datzelke wordt hier, in tegenstelling van hetgene by andere wyzen geschiedt, achter het werkwoord geplaatst, als hoor, of hoort gij.

S. 142. De aanspogende wijze is die, waar, door iets inhypelachtig of ontdeker gezegd wordt, waardoor een wensch, eene voorwaarde, toelating of aansporing wordt uitgedrukt. Zij komt, zoo op zich zelve, als ook met voorplaatsing van voegwoorden, voor, in welk laatste geval zij echter niet van de voegwoorden afhangt, maar haren grond heeft in het ontdeker der voorstelling, als hy leve, ga, werke; hy doe, wat hy wil, het zal hem niet gelikken; trachten wy dit te vermerken; dat hy leve; ach dat ik hem getien hadde; ik spreek, opdat ik gehoord worde; ik twijfel, of het waar zy, enz.

S. 143. De tijden, tot welke behouwing hij thans overgaan, zijn vijf in getal, de tegenwoordige namelijk, de onvolmaakt verledene, de volmaakt verledene, de meer dan volmaakt verledene en de toekomstige tijd. Deze hebben, althans in de aantoonende en aanspogende wijze, de onderscheiding van drie personen, den sprekenden, den toegesprokenen en dien, van wien gesproken wordt, en van het enkelvoudige en meervoudige getal gemeen.

S. 144. De tegenwoordige tijd duidt aan, dat de zaak, waarvan men spreekt, plaats heeft op het zelve oogenblik, waarop men spreekt, als ik

werk, ik schryf, ik word bemind, gij slaapt, zij
lezen, enz.

S. 145. De onvolmaakt verledene tijd, die, even
als de voorgaande, door verandering van het werk,
woord zely gevormd wordt, stelt eene zaak voor,
die voorby is op den tijd, waarin men spreekt, maar
nog duurde op den tijd, waarvan men spreekt, of
duidt eene handeling aan, welke nog niet geheel
voorby is, wanneer eene andere begint, als ik wer,
kte, ik schreef, ik werd bemind; toen ik van den
man sprak, zag ik hem voor mij staan.

S. 146. De volmaakt verledene tijd stelt eene
zaak voor, als geheel geëindigd op den tijd, waarin
men spreekt, zonder eenig opzigt op eenigen ande-
ren tijd, of eenige andere handeling. Ditzelfte wordt
gevormd, bij de bedrijvende werkwoorden, door vereeni-
ging van het hulpwoord hebben, in den tegenvoor-
digen tijd, met het verledene of lydende deelwoord,
als ik heb bemind, gemaakt, gegeven; bij de lyden-
de werkwoorden, door samenvoeging van het hulp-
woord zijn, in den aangenomenen tijd, met hetzelfde,
de deelwoord, als ik ben bemind; en bij de onzijdige
werkwoorden, deels door vereeniging van het hulp-
woord hebben, deels door die van zijn met het
meergenoemde deelwoord, als ik heb gearbeid, gen-
luisterd, gespraak, gelegen, geslapen, en ik ben
gebleven, ontwaakt, gekonken, gekomen, gedaald,
enz. (*)

S. 147. De meer dan volmaakt verledene tijd
geeft te kennen, dat eene zaak reeds geheel

voorby was, toen eene andere begon. Ditzelfte
wordt op gelyke wyze gevormd, als de voorgaande
tijd, door vereeniging namelijk van het hulpwoord
hebben of zijn, in den onvolmaakt verledenen tijd,
met het verledene deelwoord, als ik had gehoord,
gemaakt; ik was bemind, gebleven, enz.

S. 148. De toekomstige tijd beteekent, dat
iets zal geschieden, en wordt gevormd door
samenvoeging van het hulpwoord zullen met
de onbepaalde wyze van een werkwoord, als
ik zal maken, beminnen. Dan er is nog
een tweede toekomstige tijd, welke door vereeni-
ging van het hulpwoord zullen met den verle-
denen tijd der onbepaalde wyze gevormd wordt,
en te kennen geeft, dat iets toekomstig is op
den tijd, waarin men spreekt, doch verleden zal
zijn op den tijd, waarvan men spreekt, als ik
zal gehoord, gemaakt hebben, enz. Beide deze
tyden komen ook in de aanvoegende wyze voor,
almaar de eerste beteekent, dat iets voorwaarde-
lyk, of op eene onderstelling toekomstig is, als
ik zoude maken, beminnen, geven, de tweede, dat
iets voorwaardelyk toekomstig geweest is, als ik

(*) Men zegt gemeenlyk, dat die onzijdige werk-
woorden, welke meer een bedrijf, dan lyden beteekenen,
met hebben, die daarentegen, welke beteekenis meer
tot de lydende nadert, met zijn verhoogd worden. Doch
deze regel is aan zoo vele uitkonderingen onderhevig,
dat dezelve den naam van regel geenszins voeren kan.

zoude gemaakt, bemind, gegeven hebben.

5. Voorbeelden van verroeging.

§. 149. Ter nadere opheldering van het te rozen aangemerkte, en ter volledige ontvruining van het gemigtigste der taaldeelen, zullen wij thans eenige voorbeelden van verroeging laten volgen, en wel, in de eerste plaats, van de hulpwoorden zullen, hebben en zijn, als die in alle werkwoorden voorkomen, en daarna van een ge-, lykvloeyend en een ongelykvloeyend werkwoord, zoo in den bedrijvenden, als lijdenden staat.

§. 150. Het hulpwoord zullen, dat, volgens de opmerking van geleerde taalbeoefenaars, eigenlyk moeten, verplicht zijn beteekent, is alleen in die tyden en wyzen in gebruik, welke noodig zijn, om den toekomenden tyd uit te drukken. Zie hier dezelve:

Onbepaalde wyze.

Zullen.

Deelwoord.

Zullende.

Chantoonende wyze.

Tegenwoordige tyd.

enkelvoud.

ik zal.

gij zult.

hy, of zy zal.

meervoud.

Wij zullen.

gij zult.

zy zullen.

onvolmaakt verledene tyd (*).

o en

(*) In de meeste spraakkunsten wordt zoude, niet als de onvolmaakt verledene tyd der aan-, toonende, maar als de tegenwoordige tyd der aan-, roegende wyze voorgesteld. Van deze voorstelling is onnaauwkeurig, en verriart twee geheel onderscheidene zaken, deszelfs gebruik namelyk, als hulpwoord ter verroeging van andere werkwoorden, en den tyd en de wyze, die daaraan op zich selte, by de verroeging van het werkwoord zullen, eigen zijn. Als onderdeel van dit werkwoord beschouwd, is zoude niet anders, dan de onvolmaakt verledene tyd der aantoonende wyze. Voor zullen, namelyk, zeide men oudtyds, volgens eene gebruikelijke letterverwisseling, ook zollen en zallen. Van het laatste is de eerste en derde persoon van het enkelvoud van den tegenwoordigen tyd, ik en hy zal, in gebruik gebleven; van zollen wordt, volgens de regelmaat der gelykvloeyende werkwoorden, de onvolmaakt verledene tyd ik zoude gevormd, waaruit, volgens eene zeer gebruikelijke letterverwisseling, ik zoude gesproten is. Deszelfs verwisseling doet zich voor in sooldij, soldij, soudenier, en soldaat; in gulden, vergulden, en goud; in houden, en holden, van welk laatste de onvolmaakt verledene tyd hiels zynen oorsprong heeft; in enkelvoudig, meervoudig voor enkelvoudig, meervoudig, van het oude zol, zen, thans zouwen; in woude, by verkorting wou, voor wolde, van het oude wollen, thans willen, en vele anderen.

ik zoude.

gij zoudet, of zoudt.

hy, of hy zoude.

S. 151. De vervoeging van het werkwoord hebben geschiedt op de volgende wijze: onbepaalde wijze.

Tegenw. tyd. hebben.

verledene tyd.

Toekomende tyd.

gehad hebben.

zullen hebben.

Deelwoorden.

hebbende.

gehad hebbende.

zullende hebben.

Manifesterende wijze.

Tegenwoordige tyd.

Enkelvoud.

Meervoud.

ik heb.

Wij hebben.

gij hebt.

gij hebt.

hy, of hy heeft.

hy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

ik had.

Wij hadden.

gij hadt.

gij hadt.

hy, of hy had.

hy hadden.

volmaakt verledene tyd.

ik heb gehad.

Wij hebben gehad.

gij hebt gehad.

gij hebt gehad.

hy, of hy heeft gehad.

hy hebben gehad.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

ik had gehad.

Wij hadden gehad.

gij hadt gehad.

gij hadt gehad.

hy, of hy had gehad.

hy hadden gehad.

Toekomende tyd.

ik zal hebben.

Wij zullen hebben.

Wij zouden.

gij zoudet, of zoudt.

hy zouden.

gij zult hebben.

hy, of hy zal hebben.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gehad hebben.

gij zult gehad hebben.

hy, of hy zal gehad hebben.

gij zult hebben.

hy zullen hebben.

Wij zullen gehad hebben.

gij zult gehad hebben.

hy zullen gehad hebben.

Gebiedende wijze.

heb gij.

hebt gij.

Manifesterende wijze.

Tegenwoordige tyd.

Dat ik hebbe.

Dat wij hebben.

Dat gij hebt.

Dat gij hebt.

Dat hy, of hy hebbe.

Dat hy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

Dat ik hadde.

Dat wij hadden.

Dat gij haddet.

Dat gij haddet.

Dat hy, of hy hadde.

Dat hy hadden.

volmaakt verledene tyd.

Dat ik gehad hebbe.

Dat wij gehad hebben.

Dat gij gehad hebt.

Dat gij gehad hebt.

Dat hy, of hy gehad hebbe.

Dat hy gehad hebben.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

Dat ik gehad hadde.

Dat wij gehad hadden.

Dat gij gehad haddet.

Dat gij gehad haddet.

Dat hy, of hy gehad hadde.

Dat hy gehad hadden.

Toekomende tyd.

Dat ik zoude hebben.

Dat wij zouden hebben.

Dat gij zoudet hebben.

Dat gij zoudet hebben.

Dat hy, of hy zoude hebben.

Dat hy zouden hebben.

Tweede toekomstige tijd.

Dat ik <u>houde</u> gehad hebben.	Dat wy <u>houden</u> gehad hebben.
Dat gij <u>houdet</u> gehad hebben.	Dat gij <u>houdet</u> gehad hebben.
Dat hij, of zij <u>houde</u> gehad hebben.	Dat hij <u>houden</u> gehad hebben.

S. 152. Het werkwoord zijn wordt dus ver, roegd:

onbepaalde wijze.

tegenw. tijd.	verledene tijd.	toek. tijd.
<u>zijn</u> , of <u>weken</u> .	<u>geweest zijn</u> .	<u>zullen zijn</u> , of <u>weken</u> .
	Deelwoorden.	
<u>zijnde</u> , of <u>wekende</u> .	<u>geweest zijnde</u> .	<u>zullende zijn</u> .

Antoonende wijze. of weken. tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.	Meervoud.
ik <u>ben</u> .	wy <u>zijn</u> .
gij <u>zijt</u> .	gij <u>zijt</u> .
hij, of zij <u>is</u> (*).	zij <u>zijn</u> .

onvolmaakt verledene tijd.

ik <u>was</u> .	wy <u>waren</u> .
gij <u>waart</u> .	gij <u>waart</u> .
hij, of zij <u>was</u> .	zij <u>waren</u> .

volmaakt verledene tijd.

ik <u>ben geweest</u> .	wy <u>zijn geweest</u> .
gij <u>zijt geweest</u> .	gij <u>zijt geweest</u> .
hij, of zij <u>is geweest</u> .	zij <u>zijn geweest</u> .

Meer dan volmaakt verledene tijd.

ik <u>was geweest</u> .	wy <u>waren geweest</u> .
gij <u>waart geweest</u> .	gij <u>waart geweest</u> .
hij, of zij <u>was geweest</u> .	zij <u>waren geweest</u> .

Toekomstige tijd.

ik <u>zal zijn</u> .	wy <u>zullen zijn</u> .
gij <u>zult zijn</u> .	gij <u>zult zijn</u> .
hij, of zij <u>zal zijn</u> .	zij <u>zullen zijn</u> .

Tweede toekomstige tijd.

ik <u>zal geweest zijn</u> .	wy <u>zullen geweest zijn</u> .
gij <u>zult geweest zijn</u> .	gij <u>zult geweest zijn</u> .
hij, of zij <u>zal geweest zijn</u> .	zij <u>zullen geweest zijn</u> .

gebiedende wijze.

<u>wees</u> gij.	<u>weest</u> of <u>zijt</u> gij.
------------------	----------------------------------

(*). Deze derde persoon heeft zijn oorsprong van het mefogottische im, is, itt, waarvan de Engel, seken nog i am, ik ben, overig hebben. De on, regelmatigheid van het werkwoord zijn ontstaat daaruut, dat in hetzelfde onderscheidene werkwoorden zijn ineengesmolten. Gelyk de derde persoon is van im, zoo is de eerste persoon van het oude binnen afkomstig, in het hoogduitsch sinnen, van waar hij ich bin, du bist in gebruik hebben. De verdere gedeelten worden gevormd door vereeniging van de werkwoorden zijn, en weken of weren, van welk laatste zich de sporen voordoen in gij waart, wy en zij waren. Het lydende deelwoord van dit weken luidt, volgens den aard der ongelijkvloeyen, de werkwoorden, eigenlijk geweken; doch dit is enkel, als byvoegelyk naamwoord, in gebruik, ter, wyl het gebruikelijke deelwoord geweest naar den trant der gelykvloeyende gevormd is.

Aansoegende wyke.
tegenwoordige tyd.

Dat ik <u>ky</u> .	Dat wy <u>ky</u> .
Dat gy <u>kyt</u> .	Dat gy <u>kyt</u> .
Dat hy, of ky <u>ky</u> .	Dat ky <u>ky</u> .

onvolmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>ware</u> .	Dat wy <u>waren</u> .
Dat gy <u>waret</u> .	Dat gy <u>waret</u> .
Dat hy, of ky <u>ware</u> .	Dat ky <u>waren</u> .

volmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>ky geweest</u> .	Dat wy <u>ky geweest</u> .
Dat gy <u>kyt geweest</u> .	Dat gy <u>kyt geweest</u> .
Dat hy, of ky <u>ky geweest</u> .	Dat ky <u>ky geweest</u> .

meer dan volmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>ware geweest</u> .	Dat wy <u>waren geweest</u> .
Dat gy <u>waret geweest</u> .	Dat gy <u>waret geweest</u> .
Dat hy, of ky <u>ware geweest</u> .	Dat ky <u>waren geweest</u> .

Toekomende tyd.

Dat ik <u>houde ky</u> .	Dat wy <u>houden ky</u> .
Dat gy <u>houdet ky</u> .	Dat gy <u>houdet ky</u> .
Dat hy, of ky <u>houde ky</u> .	Dat ky <u>houden ky</u> .

Tweede toekomende tyd.

Dat ik <u>houde geweest ky</u> .	Dat wy <u>houden geweest ky</u> .
Dat gy <u>houdet geweest ky</u> .	Dat gy <u>houdet geweest ky</u> .
Dat hy, of ky <u>houde geweest ky</u> .	Dat ky <u>houden geweest ky</u> .

S. 153. De verwoeging van worden geschiedt op de volgende wyke:

tegenw tyd.	onbepaalde wyke.	verledene tyd.	toekom. tyd.
-------------	------------------	----------------	--------------

<u>worden</u>	genorden <u>ky</u> .	zullen <u>worden</u> .
<u>wordende</u> .	georden <u>kynde</u> .	zullende <u>worden</u> .

Aantoonende wyke.
tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik <u>word</u> .	wy <u>worden</u> .
gy <u>wordt</u> .	gy <u>wordt</u> .
ky, of ky <u>wordt</u>	ky <u>worden</u> .

onvolmaakt verledene tyd.

ik <u>werd</u> , of <u>wierd</u> (*).	wy <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .
gy <u>werdt</u> , of <u>wierdt</u> .	gy <u>werdt</u> , of <u>wierdt</u> .
ky, of ky <u>werd</u> , of <u>wierd</u> .	ky <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .

volmaakt verledene tyd.

ik <u>ben geworden</u> .	wy <u>ky</u> <u>geworden</u> .
gy <u>kyt geworden</u> .	gy <u>kyt geworden</u> .
ky, of ky <u>is geworden</u> .	ky <u>ky</u> <u>geworden</u> .

meer dan volmaakt verledene tyd.

(*) op gezag van achtbare taalkenners, wordt in vele spraakkunsten werd als de onvolmaakt verledene tyd van de aansoegende, en wierd als die van de aantoonende wyke, opgegeven. Doch die onderscheiding is geheel willekeurig, en niet gegrond op den aard der tale, welke, in geen geval, eene dergelyke onderscheiding der aantoonende en aansoegende wyke kent. Werd en wierd is een louter dialektverschil; het eerste werd oudtijds ook meermalen in de aantoonende wyke voor wordt gebruikt.

ik <u>was</u> geworden.	wy <u>waren</u> geworden.
gy <u>waart</u> geworden.	gy <u>waart</u> geworden.
hy, of hy <u>was</u> geworden.	hy <u>waren</u> geworden.

Toekomende tyd.

ik <u>zal</u> worden.	wy <u>kullen</u> worden.
gy <u>kult</u> worden.	gy <u>kult</u> worden.
hy, of hy <u>zal</u> worden.	hy <u>kullen</u> worden.

Tweede toekomende tyd.

ik <u>zal</u> geworden <u>zyn</u> .	wy <u>kullen</u> geworden <u>zyn</u> .
gy <u>kult</u> geworden <u>zyn</u> .	gy <u>kult</u> geworden <u>zyn</u> .
hy, of hy <u>zal</u> geworden <u>zyn</u> .	hy <u>kullen</u> geworden <u>zyn</u> .

gebiedende wyke.

word <u>gy</u> .	wordt <u>gy</u> .
------------------	-------------------

Aanvoegende wyke.

tegenwoordige tyd.

Dat ik <u>worde</u> .	Dat wy <u>worden</u> .
Dat gy <u>wordet</u> .	Dat gy <u>wordet</u> .
Dat hy, of hy <u>worde</u> .	Dat hy <u>worden</u> .

onvolmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>werde</u> , of <u>wierde</u> .	Dat wy <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .
Dat gy <u>werdet</u> , of <u>wierdet</u> .	Dat gy <u>werdet</u> of <u>wierdet</u> .
Dat hy, of hy <u>werde</u> , of <u>wierde</u> .	Dat hy <u>werden</u> , of <u>wierden</u> .

Volmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>ky</u> geworden.	Dat wy <u>zyn</u> geworden.
Dat gy <u>kyt</u> geworden.	Dat gy <u>kyt</u> geworden.
Dat hy, of hy <u>ky</u> geworden.	Dat hy <u>zyn</u> geworden.

meer dan volmaakt verledene tyd.

Dat ik <u>ware</u> geworden.	Dat wy <u>waren</u> geworden.
Dat gy <u>waret</u> geworden.	Dat gy <u>waret</u> geworden.

Dat hy, of hy <u>ware</u> geworden.	Dat hy <u>waren</u> geworden.
-------------------------------------	-------------------------------

Toekomende tyd.

Dat ik <u>zoude</u> worden.	Dat wy <u>zouden</u> worden.
Dat gy <u>zoudet</u> worden.	Dat gy <u>zoudet</u> worden.
Dat hy, of hy <u>zoude</u> worden.	Dat hy <u>zouden</u> worden.

Tweede toekomende tyd.

Dat ik <u>zoude</u> geworden <u>zyn</u> .	Dat wy <u>zouden</u> geworden <u>zyn</u> .
Dat gy <u>zoudet</u> geworden <u>zyn</u> .	Dat gy <u>zoudet</u> geworden <u>zyn</u> .
Dat hy, of hy <u>zoude</u> <u>ge</u> worden <u>zyn</u> .	Dat hy <u>zoude</u> <u>ge</u> worden <u>zyn</u> .

§. 154. Na deze opgave van de vertoeging der hulpwoorden, kullen wy thans, in een paar voorbeelden, een gelijksloeyend namelijk en een ongelijksloeyend werkwoord, de vertoeging der overige werkwoorden, welke door middel der hulpwoorden geschiedt, nader doen kennen. Tot het eerste voorbeeld zal het gelijksloeyende maken dienen.

(bedrijvende vorm.)

onbepaalde wyke.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toekomende tyd.
<u>maken</u> .	<u>gemaakt hebben</u> .	<u>kullen maken</u> .

Deelwoorden.

<u>makende</u> .	<u>gemaakt hebbende</u> .	<u>kullende maken</u> .
------------------	---------------------------	-------------------------

Aanvoegende wyke.

tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik <u>maak</u> .	wy <u>maken</u> .
gy <u>maakt</u> .	gy <u>maakt</u> .
hy, of hy <u>maakt</u> .	hy <u>maken</u> .

onvolmaakt verledene tyd

<u>ik maakte.</u>	<u>Wij maakten.</u>
<u>gij maaktet.</u>	<u>gij maaktet.</u>
<u>hy, of hy maakte.</u>	<u>hy maakten.</u>
<i>volmaakt verledene tyd.</i>	
<u>ik heb gemaakt.</u>	<u>Wij hebben gemaakt.</u>
<u>gij hebt gemaakt.</u>	<u>gij hebt gemaakt.</u>
<u>hy, of hy heeft gemaakt.</u>	<u>hy hebben gemaakt.</u>
<i>meer dan volmaakt verledene tyd.</i>	
<u>ik had gemaakt.</u>	<u>Wij hadden gemaakt.</u>
<u>gij hadt gemaakt.</u>	<u>gij hadt gemaakt.</u>
<u>hy, of hy had gemaakt.</u>	<u>hy hadden gemaakt.</u>
<i>toekomende tyd.</i>	
<u>ik zal maken.</u>	<u>Wij zullen maken.</u>
<u>gij zult maken.</u>	<u>gij zult maken.</u>
<u>hy, of hy zal maken.</u>	<u>hy zullen maken.</u>
<i>Tweede toekomende tyd.</i>	
<u>ik zal gemaakt hebben.</u>	<u>Wij zullen gemaakt hebben.</u>
<u>gij zult gemaakt hebben.</u>	<u>gij zult gemaakt hebben.</u>
<u>hy, of hy zal gemaakt hebben.</u>	<u>hy zullen gemaakt heb- ben.</u>
<i>gebiedende wyke.</i>	
<u>maak gij.</u>	<u>maakt gij.</u>
<i>aanroegende wyke.</i>	
<i>tegenwoordige tyd.</i>	
<u>Dat ik make.</u>	<u>Dat wij maken.</u>
<u>Dat gij maket.</u>	<u>Dat gij maket.</u>
<u>Dat hy, of hy make.</u>	<u>Dat hy maken.</u>
<i>onvolmaakt verledene tyd.</i>	
<u>Dat ik maakte.</u>	<u>Dat wij maakten.</u>
<u>Dat gij maaktet.</u>	<u>Dat gij maaktet.</u>

<u>Dat hy, of hy maakte.</u>	<u>Dat hy maakten.</u>	
<i>volmaakt verledene tyd.</i>		
<u>Dat ik hebbe gemaakt.</u>	<u>Dat wij hebben gemaakt.</u>	
<u>Dat gij hebtet gemaakt.</u>	<u>Dat gij hebtet gemaakt.</u>	
<u>Dat hy, of hy hebbe gemaakt.</u>	<u>Dat hy hebben gemaakt.</u>	
<i>meer dan volmaakt verledene tyd.</i>		
<u>Dat ik hadde gemaakt.</u>	<u>Dat wij hadden gemaakt.</u>	
<u>Dat gij haddet gemaakt.</u>	<u>Dat gij haddet gemaakt.</u>	
<u>Dat hy, of hy hadde gemaakt.</u>	<u>Dat hy hadden gemaakt.</u>	
<i>toekomende tyd.</i>		
<u>Dat ik konde maken.</u>	<u>Dat wij konden maken.</u>	
<u>Dat gij konidet maken.</u>	<u>Dat gij konidet maken.</u>	
<u>Dat hy, of hy konde maken.</u>	<u>Dat hy konden maken.</u>	
<i>Tweede toekomende tyd.</i>		
<u>Dat ik konde gemaakt heb- ben.</u>	<u>Dat wij konden gemaakt hebben.</u>	
<u>Dat gij konidet gemaakt hebben.</u>	<u>Dat gij konidet gemaakt hebben.</u>	
<u>Dat hy, of hy konde ge- maakt hebben.</u>	<u>Dat hy konden gemaakt hebben.</u>	
<i>(lydende vorm.)</i>		
<i>onbepaalde wyke.</i>		
<u>tegenw. tyd.</u>	<u>verledene tyd.</u>	<u>toekomene tyd.</u>
<u>gemaakt worden.</u>	<u>gemaakt zijn, ge- worden, of geweest zijn.</u>	<u>gemaakt zullen worden.</u>
<i>Deelwoorden.</i>		
<u>gemaakt worden, de.</u>	<u>gemaakt zijnde, geworden, of ge- weest zijnde.</u>	<u>gemaakt zullen, in worden.</u>

Chantoonende wijze.

tegenwoordige tijd.

enkelvoud.

ik word gemaakt.
gij wordt gemaakt.
hij, of zij wordt gemaakt.

meervoud.

wij worden gemaakt.
gij wordt gemaakt.
zij worden gemaakt.

onvolmaakt verledene tijd

ik werd, of wierd gemaakt.
gij werdt (wierdt) gemaakt.
hij, of zij werd (wierd) ge,
maakt.

wij werden (wierden) gemaakt.
gij werdt (wierdt) gemaakt.
zij werden (wierden) ge,
maakt.

volmaakt verledene tijd.

ik ben gemaakt, ben ge,
maakt geworden, of
geweest.

wij zijn gemaakt, zijn ge,
maakt geworden, of ge,
weest.

gij zijt gemaakt, zijt ge,
maakt geworden, of
geweest.

gij zijt gemaakt, zijt ge,
maakt geworden, of ge,
weest.

hij, of zij is gemaakt, is
gemaakt geworden, of
geweest.

zij zijn gemaakt, zijn
gemaakt geworden, of
geweest.

meer dan volmaakt verledene tijd.

ik was gemaakt, was ge,
maakt geworden, of ge,
weest.

wij waren gemaakt, wa,
ren gemaakt geworden,
of geweest.

gij waart gemaakt, waart
gemaakt geworden, of
geweest.

gij waart gemaakt, waart
gemaakt geworden, of
geweest.

hij, of zij was gemaakt,
was gemaakt geworden,

zij waren gemaakt,
waren gemaakt gewor,

of geweest.

toekomende tijd.

ik zal gemaakt worden.
gij zult gemaakt worden.
hij, of zij zal gemaakt
worden.

Den, of geweest.

wij zullen gemaakt worden.
gij zult gemaakt worden.
zij zullen gemaakt worden.

Tweede toekomende tijd.

ik zal gemaakt zijn, ge,
worden, of geweest zijn.
gij zult gemaakt zijn, ge,
worden, of geweest zijn.
hij, of zij zal gemaakt zijn,
genoden, of geweest zijn.

wij zullen gemaakt zijn,
genoden, of geweest zijn.
gij zult gemaakt zijn, ge,
worden, of geweest zijn.
zij zullen gemaakt zijn,
genoden, of geweest zijn.

gebiedende wijze.

word, of wees gij gemaakt.

wordt, zijt, of weest gij gemaakt.

Chantvoegende wijze.

tegenwoordige tijd.

dat ik gemaakt worde.

dat wij gemaakt worden.

dat gij gemaakt wordet.

dat gij gemaakt wordet.

dat hij, of zij gemaakt worde.

dat zij gemaakt worden.

onvolmaakt verledene tijd.

dat ik gemaakt werde, of
wierde.

dat wij gemaakt werden,
of wierden.

dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.

dat gij gemaakt werdet,
of wierdet.

dat zij, of zij gemaakt
werde, of wierde.

dat zij gemaakt werden,
of wierden.

volmaakt verledene tijd.

dat ik gemaakt zijn, ge,
worden, of geweest zijn.

dat wij gemaakt zijn, ge,
worden, of geweest zijn.

Dat gij gemaakt zijt, ge,
worden, of gemaakt zijt.

Dat hij, of zij gemaakt zij,
genworden, of gemaakt zij.

meer dan volmaakt verledene tijd.

Dat ik gemaakt ware, ge,
worden, of gemaakt ware.

Dat gij gemaakt waret, ge,
worden, of gemaakt waret.

Dat hij, of zij gemaakt ware,
genworden, of gemaakt ware.

Toekomende tijd.

Dat ik gemaakt koude worden.

Dat gij gemaakt koudet worden.

Dat hij, of zij gemaakt koude
worden.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik koude gemaakt zijn,
genworden, of gemaakt zijn.

Dat gij koudet gemaakt zijn,
genworden, of gemaakt zijn.

Dat hij, of zij koude gemaakt
zijn, genworden, of gemaakt zijn.

S. 155. Nu volge, ter meerdere opheldering, nog een voorbeeld der verwoeging van het ongelijkvloeiend werkwoord lezen, doch alleen in den bedrijven, den vorm, wyl de lijdende gelezen worden geheel overeenkomt met dien der gelijkvloegende.

onbepaalde wijze.

tegenw. tijd.

verledene tijd.

toekomende tijd.

Dat gij gemaakt zijt, ge,
worden, of gemaakt zijt.

Dat hij, of zij gemaakt zijn, ge,
worden, of gemaakt zijn.

Dat wij gemaakt waren, ge,
worden, of gemaakt waren.

Dat gij gemaakt waret, ge,
worden, of gemaakt waret.

Dat hij, of zij gemaakt waren, ge,
worden, of gemaakt waren.

Dat wij gemaakt kouden worden.

Dat gij gemaakt koudet worden.

Dat hij, of zij gemaakt kouden wor
den.

Dat wij kouden gemaakt zijn,
genworden, of gemaakt zijn.

Dat gij koudet gemaakt zijn,
genworden, of gemaakt zijn.

Dat hij, of zij kouden gemaakt zijn,
genworden, of gemaakt zijn.

lezen.

lezende.

enkelvoud

ik lees.

gij leeft.

hij, of zij leeft.

ik las.

gij laaft.

hij, of zij las.

ik heb gelezen.

gij hebt gelezen.

hij, of zij heeft gelezen.

ik had gelezen.

gij hadt gelezen.

hij, of zij had gelezen.

ik zal lezen.

gij kult lezen.

hij, of zij zal lezen.

ik zal gelezen hebben.

gij kult gelezen hebben.

hij, of zij zal gelezen hebben.

gelezen hebben.

Deelwoorden.

gelezen hebbende.

Ontoonevende wijze.

tegenwoordige tijd.

meervoud.

wij lezen.

gij leeft.

zij lezen.

wij laxen.

gij laaft.

zij laxen.

wij hebben gelezen.

gij hebt gelezen.

zij hebben gelezen.

wij hadden gelezen.

gij hadt gelezen.

zij hadden gelezen.

wij zullen lezen.

gij kult lezen.

zij zullen lezen.

wij zullen gelezen hebben.

gij kult gelezen hebben.

zij zullen gelezen hebben.

gebiedende wijze.

lees gij.

leest gij.

Chansoegende wijze.
tegenwoordige tijd.

Dat ik lese.

Dat wij lezen.

Dat gij lezet.

Dat gij lezet.

Dat hij, of zij lese.

Dat hij lezen.

onvolmaakt verledene tijd.

Dat ik laze.

Dat wij laken.

Dat gij lazet.

Dat gij lazet.

Dat hij, of zij laze.

Dat hij laken.

volmaakt verledene tijd.

Dat ik hebbe gelezen.

Dat wij hebben gelezen.

Dat gij hebt gelezen.

Dat gij hebt gelezen.

Dat hij, of zij hebbe gelezen.

Dat hij hebben gelezen.

meer dan volmaakt verledene tijd

Dat ik hadde gelezen.

Dat wij hadden gelezen.

Dat gij haddet gelezen.

Dat gij haddet gelezen.

Dat hij, of zij hadde gelezen.

Dat hij hadden gelezen.

toekomende tijd.

Dat ik zoude lezen.

Dat wij zouden lezen.

Dat gij zoudet lezen.

Dat gij zoudet lezen.

Dat hij, of zij zoude lezen.

Dat hij zouden lezen.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik zoude gelezen hebben.

Dat wij zouden gelezen hebben.

Dat gij zoudet gelezen hebben.

Dat gij zoudet gelezen hebben.

Dat hij, of zij zoude gelezen hebben.

Dat hij zouden gelezen hebben.

§. 156. De opgegevene voorbeelden van verwoeging zijn allen bedrijvende werkwoorden. De dusgenaamde wederkerige hebben, in hunne verwoeging,

niets bijzonders. ook de onzijdige volgen geheel den trant der bedrijvende; alleen hebben sommige in den volmaakt, en meer dan volmaakt verledenen tijd, het hulpwoord zijn in plaats van dat van hebben, en komen dus, in dit opzigt, met de lydende overeen. ook de verwoeging der onpersoonlijke heeft niets, dat dezelve bijzonder onderscheidt, dan voor zoo verre zij den eersten en tweeden persoon niet voor zich aannemen. Van de onregelmatige werkwoorden hebben wij mede, voor ons bestek, reeds genoeg gezegd; het verdere moet uit het gebruik gekend worden.

6. Over de zamengestelde werkwoorden.

§. 157. De werkwoorden worden ook met andere woorden zamengesteld, en wel 1) met zelfstandige naamwoorden, als handhaven, raadplegen, enz.; 2) met bywoorden, als liepkozen, weerlichten; 3) met voorzetsels, als beminnen, ontvangen, aanpreken, byblijven, enz.

§. 158. De beide eerstgenoemde soorten van werkwoorden nemen in het verledene deelwoord ge, en in de onbepaalde wijze te voorop, als gehandhaafd, geliefkoosd, te handhaven, te liepkozen, enz., en lijdend, in den onvolmaakt verledenen tijd, ik handhaaf, de liepkoosde, enz. De woorden hand, liep, enz. blyven dus altijd met de werkwoorden vereenigd; doch dit heeft niet altijd ten aankien der voorzetsels plaats, gelijk wij thans nog wat nader moeten aanraken.

§. 159. De met voorzetsels zamengestelde werk,

woorden, die, by de uitspraak, den klemtoon op het zakelyke deel des werkwoords ontrangen, behouden hun voorzetsel steeds voor zich, als te beminnen, ontvangen, verheugen, ik beminde, ontving, verheugde, entk. — Vandaar worden de genoemde en meer dergelyke voorzetsels onscheidbare geheeten.

§. 160. De met voorzetsel zamengestelde werkwoorden daarentegen, by welke uitspraak de klemtoon op het voorzetsel valt, worden, in de verbeging, van hunne voorzetsels gescheiden, welke, uit dien hoofde, den naam van scheidbare dragen, als aan te spreken, aangesproken, ik sprak aan; by te blyven, blygebleven, ik bleef by, entk.

§. 161. Eindelijk moet hieromtrent nog aange-merkt worden, dat by eenige met voorzetsel zamengestelde werkwoorden de klemtoon nu op het voorzetsel, dan op het werkwoord valt, en het voorzetsel, in het eerste geval, by de verbeging van het werkwoord wordt afgescheiden, in het laatste, daarmede vereenigd blyft. Dus zegt men te ondergaan, ik onderga, onderging, heb ondergaan; en daarentegen, onder te gaan, ik ga onder, ging onder, ben ondergegaan. Hetzelfde verschil vertoont zich in te overwinnen, ik overwinn, overwinn, heb overwonnen; en over te winnen, ik win, woon over, heb overwonnen; alsmede in onderhouden, en onderhouden; overleggen, en over te leggen; overwinnen, en overwinnen, en vele anders. Het onderscheid van betekenis in de opgegevene woorden is aanmerkelyk, als ondergaan, lyden, en ondergaan, te gronde gaan; overwinnen, overpeincken, en overwinnen,

nog eens wegen, entk.

H. Over de bywoorden.

§. 162. Thans tot de dijsgenaamde kleinere rede-deelen, die allen de onverbuijgbaarheid gemeen hebben, overgaande, moeten wy, in de eerste plaats, van de bywoorden genagen. Deze naam dragen die woorden, welke dienen, om eenige omstandigheid, of eene hoedanigheid van de werking, van het lyden of den toestand, of ook de nadere wyziging van eene eigenschap uit te drukken. Zy komen voornamelyk by werkwoorden, en somwylen ook by byvoegelyke naamwoorden. Zie hier eenige voorbeelden: ik kwam gisteren van Haarlem. — hy heeft daar vele vrienden. — het kind is sterk gegroeid. — wy hebben eene rege aangename wandeling gedaan.

§. 163. Men onderscheidt de bywoorden, naar het verschil van hunne beteekenis, in menigvuldige soorten, met name (om de voornaamste kortelyk op te geven), in bywoorden:

1. van plaats, als hier, daar, ginds, elders, ergens, nergens, entk.
2. van tyd, als gisteren, heden, morgen, eertijds, wanneer, dagelyks, altijd, nu, dan, ooit, nooit, entk.
3. van hoedanigheid, als veel, weinig, genoeg, entk.
4. van hoedanigheid, als wel, kwaalyk, entk.
5. van bevestiging, als ja, geens, zekerlyk, entk.
6. van ontkenning, als neen, niet, geenstins, entk.
7. van twyfeling, als misschien, mogelyk, entk.
8. van orde, als eerst, daarna, toen, eindelyk, entk.

9. van herhaling, als eens, dikwyls, steeds, doorgaans,
enk.

10. van afzondering, als alleen, bijzonderlyk, enk.

11. van verkameling, als kamen, terens, tegelyk, enk.

12. van aanwijzing, als zoo, dies, namelyk, enk.

13. van ondertraging, als hoe, waarom, enk.

§. 164. ook ten aantien van kunnen oorspronkelyk de bywoorden keer onderscheiden. Eenige der, welke sijn oorspronkelyk, of sijn althans niet kennelyk van een ander woord afgeleid, als hier, daar, neen, zoo, dies, enk. Andere sijn, door achtervoeging van lyk, van byvoegelyke of kelpstandige naamwoorden gevormd, als namelyk, wyselyk, openlyk. wederom andere sijn tweede naamwoorden, als vergeeft, dagelyk, links, regts, enk. — vele sijn niet anders dan byvoegelyke naamwoorden, die, by een werkwoord, of ook by een ander byvoege, lyk naamwoord geplaatst, den aard van bywoorden aannemen, als ik leef vrolyk; die man spreekt wys, of berallig; eene snel stroomende rivier, enk. Andere bywoorden eindelyk sijn uit meer woorden kamengesteld, of ook verkorte uitdrukkingen, als eertyds, dikwyls, geenstins, mispchien. Mispchien is verbafterd uit magchien, en dit wederom by verkorting voor t magchien, geschien, of geschiepen, enk. By dit laatste moet nog aangemerkt worden, dat er verschidene bevoordingen sijn, die, als bywoorden, gebruikt worden. by voorbeeld, ten eerste, op nieuw, van dag tot dag, enk.

§. 165. vele bywoorden hebben ook trappen van

vergrooting, als de vlieger gaat hooger dan gister, zen, karel heeft zich het wylt van allen gedragen.

I. over de voorzetsels.

§. 166. Om de betrekking tusphen twee kelpstandige naamwoorden, of ook tusphen een werkwoord en kelpstandig naamwoord aan te duiden, bedient men zich van woorden, die den naam van voorzetsel dragen omdat sijn gemeenlyk voor de kelpstandige naamwoorden geplaatst worden. ook worden de voorzetsels in kamensstelling, zoo met kelpstandige en byvoegelyke naamwoorden, als met werkwoorden, gebruikt. In het laatste geval sijn sijn of scheidbaar, of onscheidbaar, gelyk uit het gezegde in §. 157, en volgende, reeds slykbaar werd.

§. 167. Om het gebruik der voorzetsels, ter aanduiding van onderscheidene betrekkingen, nader op te helderen, zullen wy hier eenige voorbeelden daarvan laten volgen. hy sette sijn hoed van het hoofd. — hy wierp het net in het water. — de keld, heer koos uit sijn leger de dapperste mannen. — hy maakte zich aan verraad schuldig. — de dicht, strikken van bondel sijn verkeren. — ik ga morgen naar de stad. — de betrekking van ouders tot kind, ne kinderen is eene der naadlypste en tederste.

§. 168. Het gebruik der voorzetsels, in kamensstelling met andere woorden, kan uit de volgende voorbeelden slyken. Het werkwoord komen en de daarvan afgeleide kelpstandige naamwoorden komt en koming worden kamengesteld met aan, in

aankomen, aankomft; met af, in afkomen, afkomft;
met be, in bekomen, bekomft; met hez, in hezkomen,
hezkomft; met in, in inkomen, inkomft; met ont,
in ontkomen, ontkoming; met over, in overkomen,
overkomft. — ook in vele byvoegelyke naamwoor-
den laat zich een voorzetsel opmerken, als aangen,
naam, bekwaam, onfchuldig, verkiefelyk, entk.

§. 169. Ten aantien der onfcheidbare voorzetsels
merken wy nog aan, dat eenige, met vollen nadruk,
dus mogen genoemd worden, omdat zy nimmer, dan
in zamenftelling met andere woorden, voorkomen.
Hiertoe behooren ant, be, ge, hez, on, ont, rez en
van, als antwoorden, bedenken, geleiden, hezken,
nen, ongeloorig, ontkennen, vergeven, wankopen.

§. 170. Wat eindelyk den naamval aangaat,
dien de fcheidbare voorzetsels, by hunne plaatsing
voor zelfftandige naamwoorden, zegeren, daaromt,
zent leze men de Syntaxis der Nederduytfche
taal, door deze maatschappij uitgegeven, § 116.

K. over de voegwoorden.

§. 171. Om twee of meer voorwerpen of denke-
beelden, en byzonder om de onderfcheidene leden
van eenen zin, of ook geheele volkinnen met
elkander te verbinden, bedient men zich van een
aantal onverbuigbare, en meestal kleinere woor-
den die, uit hoopde van dit hun gebruik, den naam
van voegwoorden dragen. De volgende voorbeelden
kunnen de natuur en het gebruik dezer woorden
eenigermate doen kennen. goede trouw, weldadig,

heid en godvrucht zijn het kenmerk van den
echten hollander. — Pieter wordt beloond, omdat
hy zijn pligt volbragt heeft. — god is de fchepper,
opperheer en wetgever van den menfch. het is
derhalve de pligt van dezen, deszelfs bevelen op
te volgen.

§. 172. Men verdeelt de voegwoorden, naar
mate van hun verschillend gebruik, in onder-
fcheidene voorten, waar van wy, ter meerdere
opheldering, de voornaamfte kortelyk zullen op-
geven. Er zijn dan:

1. verhalende voegwoorden, als dat, hoe, entk.
2. reden gerende, als want, deriyf, omdat, naarde,
maal, entk.
3. oogmerk aanduidende, als opdat, ten einde,
entk.
4. beplytende, als dan, derhalve, dien volgens,
entk.
5. byeenvoegende, als en, ook, nog, ingelyk,
daarenboven, entk.
6. fcheidende, als noch, of, entk.
7. tegenftelling aanduidende, als maar, doch,
ekter, nochtan, evenwel, entk.
8. toegerende, als hoentel, fchoon, hocheer, entk.
9. voorwaardelyke, als indien, zo, ten hy, entk.
10. vragende, als of, hoe, entk.

L. over de tusschenwoordsels.

§. 173. Eindelyk zijn er woorden, die geene
voorwerpen of denkbeelden, maar alleen keke,

re aandoening of genaarwording uitdrukken. Men noemt dezelve tusschenwerpsels, omdat zy veelal in het midden van eene zede geplaatst worden, hoewel zy ook aan het begin en het einde kunnen staan. Ter uitboeteming van droefheid dienen ach! helaas! — een wensch wordt uitgedrukt door och! — eene smeeking door ei! — blydschap door ha! heja! — verwondering door o! dat mede gebruikt wordt om met geveel te spreken; — om verasmading aan te duiden, bedient men zich van fy! foei! — om stil te houden van ho! hem! hul! — om te dreigen van wee!

S. 174. men brengt tot de klage der tusschenwerpsels ook wel kekere uitdrukkingen, welke eene aandoening te kennen geven, als god geve! god verhoede! enz. Van deze kunnen niet, dan in een' keer ruimen en oneigenlyken kin, onder de tusschenwerpsels gerangschikt worden.

S. 175. Met meer recht betreft men tot deze klasse van woorden de koodanige, welke eene kin, nelyke genaarwording, door kekere voorwerpen verwekt, uitdrukken, als pop, plop, krak, plomp, enz.

I III. HOOFDSTUK.

Over de Spelling.

A. Over de klinkers.

1. Over de spelling met enkele en dubbele klinkers.

S. 176. Zoo dikwerf eene lettergreep op een' medeklinker eindigt, moet men, ter uitdrukking van het lange vokaalgeluid, eene dubbele klinkletter schrijven, als daad, week, boos, viur, ik vermaan, enz. Doch, wanneer de lettergreep niet door eenen medeklinker befloten wordt, is een enkele klinker, volgens den aard onzer taal, genoegzaam, om het lange vokaalgeluid aan te duiden. Men schryft derhalve in het meer, voed der genoemde woorden daeden, weken, bozen, viuren, wij vermanen, enz.

S. 177. Er sijn nochtans eenige gevallen, waar, in men, ook zonder dat de lettergreep op een' medeklinker stuit, de vokaal behoort te ver, dubbelen. Dit geldt niet alleen omtrent sommige tweeklanken, als baai, pesai, blaaui en meer andere, welke in het eerste hoofdstuk reeds genoemd werden, maar heeft in het byzonder ook

zijn oprigt op de hard-lange e en o, zoo als wij die mede te horen zeedt, in onderscheiding van de zacht-lange, leerden kennen. Dit onderscheid van klank, in den aard onzer tale gegrond, en in de uitpraak van vele Nederlanders nog duidelyk op te merken, verdert ook eene onderscheidene spel-ling. Te dien einde moet men, op voorvang van eene menigte der achtbaarste schryvers van vroegeren en lateren tyd, in woorden, die de hard-lange e en o hebben, de klinkletter altijd verdubbelen. Overeenkomstig hiermede schryfte men beenen, meervoud van been, keeren, meervoud van keer, leenen (te leen geven), in onderscheiding van lenen (leunen), boomen, meervoud van boom, koolen, meervoud van kool (een bekend gewas), in tegenstelling van kolen, meervoud van kool (ruis, kool, steenkool), enz.

2. over de wyze der vokaalverlenging.

§. 178. Oudtyds was men genoon de klinkers, met uithoudering der i, niet door verdubbeling, maar door achtervoeging van e, en somwylen ook van i te verlengen. Doch sedert lang zeedt heeft men begrepen, dat het vegelyker was, daartoe de herhaling van denzelfden klinker te gebruiken, en dus stroom, niet stroem, muis, niet miez of müie, te schryven. Ten aankien van de a nochtans hebben sommigen zich nog lang aan het oude gebruik gehouden, en dus daed, jaer, ik vermaan, enz. geschreven. Dan er is geene

zedes, om de e meer tot verlengletter der a, dan van eenigen anderen klinker te gebruiken, en de gelykmatigheid koortel, als het gebruik der meeste achtbare schryvers, verdert derhalve, dat men daad, jaer, ik vermaan, enz. schryve.

§. 179. ook in woorden, waarin verkorting plaats heeft, als daan voor daden, paan voor paden, vermaan voor vermaden, moet men zich van de verlenging der a door zich zelve, niet, gelyk sommigen, die daen, enz. schryven, door de e be- dienen. Immers, zoo men hier de e wil be- houden, moet men insgelyk doen, goen, voor doon, goon schryven, als die op gelyke wyze van dooden, goden verkort zijn. Doch dit laatste kon met het sedert lang gevestigde gebruik geheel strij- dig zijn; weshalve men ook daan, paan, enz. be- hoort te schryven.

§. 180. Eken weinig, als in de voorgestelde ge- vallen, komt de ae in die te pro, waarin men deklve voor eene voort van tweeklank wil doen gelden, als paerd, paerel, naerstig, naerels, regt, vaerdig, knaerd, enz. Onae taal toch berit geenen tweeklank ae; en de genoemde woorden moeten, naar mate van kinne afleiding, meest ge- none uitpraak, of gebruik dlykste schryfwyze, met eene lange e of a geschreven worden. Dit wordt wereld, als afkomstig van wezen, weken (tijt), het best met eene e geschreven. Paerd, paerel, naer- stig, regtvaardig, knaerd worden oudtyds, en worden ook nog wel eens peerd, perel, neerstig, regtveer,

ij, meez uitgesproken, doch de algemeenste uitspraak pleit voor de voorgestelde schrijfwijze met eene verlengde of dubbele a; weshalve men deze behoort te volgen.

§. 181. Het meer algemeene gebruik der verlengletter i is, sedert lang, uit de schrijftaal verbannen. In enkele woorden nogtans heeft men dezelve nog langer of korter behouden, als in oiz in oizkaak, oizsprong, enz., waarvoor men echter thans algemeen oizkaak en oizsprong schrijft, in haiz (hoofdhaar), keiz en meiz. Dan er is geene reden, waarom men niet al, thans haar en meer zou schrijven, gelijk de algemeene regel, om de vokalen door zich zelve te verlengen, vordert. Dezelvde regel wil ook, dat men keez voor keiz schrijft; doch misschien is het, in dit woord, sommelen verkieslijk, zich aan het oude gebruik te houden.

3. Over de onderscheiding van ei en ij, en het gebruik der j in het midden der woorden.

§. 182. De ei en ij, naar de tegenwoordige uitspraak schier eveneens klinkende, mochten in de spelling zorgvuldig onderscheiden worden. Bei, de klankteekenen toch zijn, in kunnen aard en oorsprong, keez wettelijk onderscheiden, zoo als uit het te voren gezegde omtrent de eigenlijke natuur der ij genoeg blykbaar is. Ook zijn er vele woorden, die keez aanmerkelijk in betekenis verschillen, naar mate zij met ei of ij

geschreeven worden, als leiden (doen gaan), en lijden (smart lijden); reiken (eene reis doen), en rijken (hooger worden), en meer andere

§. 183. Woorden, welke zakelijk deel op i eindigt, vereischen, bij achtertoeging van den uitgang en, er, of eenigen anderen, die met eenen klinker aanvangt, eene verdubbeling der genoemde klinkletter door inlasching der j, welke niet anders dan eene verlengde i is. Dus schryft men leijen (een leijen dak), maajen, bloeyen, enz., niet leien, maaien, bloeien, hoewel men anders, met eene enkele i, lei, maai of maait, bloei of bloeit, enz. schrijft.

B. Over de medeklinkers.

1. Over de verwantschappe medeklinkers.

§. 184. Verwantschappe medeklinkers worden de toodanige genoemd, welke, op gelijke wijze gevormd, onderling niet anders verschillen, dan door meerdere of mindere scherpte van uitspraak. Deze zijn:

b en p,
d en t,
g en ch,
v en f,
z en s,

van welke de voorste zacht, de achterste hard of scherp zijn.

§. 185. De b en p worden in onze taal weinig vermispeld, daar de b, algemeen, als

sluitletter is aangenomen, en ook bij het sluiten op een' harten medeklinker hare plaats behoudt. Alleen omtrent het woord ambt, door sommigen ampt geschreven, plagt eenig verschil van spelling plaats te hebben; doch de eerste schrijfwijze wordt thans vrij algemeen gevolgd.

§. 186. De d werd oudtijds te nacht gekeurd, om voor sluitletter te dienen, en daarom met de t verwisseld, als goet, voor goed, daat, voor daad, waarheit, voor waarheid, enz. Naderhand scheide men wel in dergelyke woorden de d, doch plaatste achter dezelve de t, schryvende goedt, daadt, waarheit, enz. Sedert lang echter heeft men te recht het een en ander laten vallen, en de d als sluitletter aangenomen in alle woorden, waar dezelve zich als wortelletter voor, doet; men schryve dus goed, daad, waarheid, enz. De plaatsing van de t achter de d komt niet te pas, dan in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden persoon van den onvolmaakt verledene tijd der werkwoorden, die de d tot wortelletter hebben, als gij en hij sindt, wordt, en gij bondt, werdt.

§. 187. De verwisseling van d en t doet zich echter nog in enkele gevallen voor. Dus schryft men algemeen met, maar bij verlenging mede; zoo ook gebruikt men in abt de t, maar in abdij, absijpe de d: de schrijfwijze toch van abtdij, abt, dis, die men wel eens aantreft, is eene ware

misspelling. Desgelyks vordert het algemeene gebruik de t in antwoord, schoon het van ant afgeleide ander op de d wijst.

§. 188. Gelyk de d, zoo hield men oudtijds ook de g voor te nacht, om eene lettergreep te sluiten, of bij het sluiten op een' harten medeklinker gebruikt te worden. Men schreef dus dach, slach, dracht, klucht, enz., schoon het meer, vord dagen en slagen, en de afleiding der laatste van dragen, klagen de g zou vereischen. Sedert lang echter is men vrij algemeen van deze gewoonte afgegaan, en heeft de g, waar dezelve zich bij verbinding, of in de afleiding vertoont, tot sluitletter, en bij het sluiten op een' harten medeklinker geberigd. Men volge dan dit gebruik, en schryve, overeenkomstig daarmede, dag, slag, dragt, klagt, enz. Doch, zoo dikwerf de g, om de genoemde redenen, niet duidelyk gevorderd wordt, gebruikte men in de opgegevene gevallen de ch, als welke, om hare scherpheid, aan de natuurlyke uitspraak beter beantwoordt.

§. 189. Ten aanzien der v en x eindelyk merken wij aan, dat het nagenoeg eenparige gebruik van vroegeren en lateren tijd dezelve te nacht gekeurd heeft, om tot sluitletter te dienen, of voor eenen harten medeklinker geplaatst te worden. Men schryve dus geef, neef, gij, hij leeft, alsmede glas, raas, lees, gij, hij leeft, enz., opschoon men geren, neren, leren, glaken, taken, leren zegt en schryft. Voorts zij omtrent de v

nog aangemerkt, dat dezelve, hoewel hij ook, aan het begin eener lettergreep achter een hards medeklinker komende, eenigermate naar de f klinkt, echter daarmee niet vermenigvuldigt wordt. Men schryft dus ontvangen, ontzonken, niet ontfangen, ontfonken.

§. 190. De nauwkeurige onderscheiding der z en s is een volstrekt vereischte eener goede spelling. Sommigen echter is die onderscheiding voor het niet zeer geopenend oor moeyelijk; weshalve men, tot dat einde, op den voorang der netste schryvers zorgvuldig acht geyen, op zich van eenig woordenboek voor de spelling bedienen moet. Een enkel regel slechts kunnen wij hier voordragen, hierin bestaande, dat de uitgang sel, die zich in baksel, maskel, scheppel, en vele andere woorden voordoet, met de s, niet, gelijk wel eens geschiedt, met de z moet geschreven worden.

2. Over de verdubbeling der medeklinkers.

§. 191. Hetgene wij boven (§. 183.) omtrent de verdubbeling der i gezegd hebben, geldt insgeelyk omtrent de verdubbeling der ch, in de woorden lichaam, lagchen en meer dergelyke. Ja zelfs wordt dezelve zoo volstrekt georderd, dat zonder haar de woorden den vereischten klank missen. Immers la-chen, li-chaam beantwoorden eken weinig aan de gebruikelijke uitspraak derer woorden met eene korte vokaal, als li-gen, bi-den, ki-ton aan die van liggen,

bidden, zitten zouden beantwoorden. Wat betreft de wijze van verdubbeling der medeklinkers in de genoemde woorden, het zou zeker eigenaardiger en met de gewone regelmaat overeenkomstiger zijn, dat men, met herhaling der ch, lachen, lichchaam schreef; dan het gebruik heeft, waar, schijnlyk om de dubbelvormigheid der ch, gewild, dat men de g tot verdubbeling van den klank voor dezelve zoude plaatsen; en hierin behoort men aan hetzelve te wille te zijn.

§. 192. Gelyk de verdubbeling van den medeklinker in de voorgestelde woorden volstrekt noodzakelyk is, zoo is dezelve in andere, waarin hij wel eens gebruikt wordt, overtollig, ja ongerijmd. Dit laatste geldt omtrent lagch, voor lach, pogicht, voor pocht van pogchen, enz. Overtollig is mede de plaatsing der g voor de ch in huigchelen, juigchen, waarvoor men huichelen, juichen moet schryven, gelyk ook de herhaling der s in eisschen, herissen, schanpen, kanspen, kerpsen, schorspen en meer dergelyke, waarvoor men beter eischen, herissen, schanpen, kanspen, kerpsen, schorspen, enz. schryft. Dergelyk is eene enkele s genoegzaam in asem, bragem, wasem, deesem, bloesem, geesem, enz., eene enkele f in oepenen, trijfelen. Eindelijk verdienen ook zij geene navolging, die in deelwoorden, op d of t eindigende, die letter bij de verbuiging verdubbelen, en dus gehaatte van haten, gemelade van melden, in plaats van gehate, gemelde schryven; welke laatste schryfwijze aan de uitspraak volkomen

voldoet, en door het algemeene gebruik van kroeg,
zen en latezen tijd genettigd is.

C. Algemeene regelen voor de spelling.

1. Over de uitspraak, afleiding, het gebruik, en de welluidendheid.

§. 193. Het schrijven is niets anders, dan ee-
ne schriftelijke nabootsing van de spraak of het
gesprokene. Hieruit volgt, dat de uitspraak de
eerste en natuurlijke grondregel der spelling is.
Men kan echter niet de uitspraak in het alge-
meen, maar alleen eene zuivere en beschaafde
uitspraak daarvoor erkennen. Van, om de uit-
spraak zuiver te doen blyven, is het noodig, dat
de afleiding zoowel naar, als de spelling regelen.
Men moet derhalve, bij eene gekuiverde en beschaaf-
de uitspraak, tevens de afleiding voor zigtinvoer
der spelling aannemen.

§. 194. Gelyk tot het denkbeeld eener zuivere
uitspraak behoort, dat daarbij alle klanken, die
het wesen van een woord uitmaken, zoo veel mo-
gelyk, onderschryden en met het hun eigene ge-
luid gehoord worden, zoo moet eene goede spelling
insgelyks al die klanken, met de hun eigene tee-
kenen, naauwkeurig voor het gezigt afbeelden.
Hier toe is vooral het acht geven op de afleiding
noodzakelyk, daar de uitspraak somtijden in naa-
uwnkeurigheid van aanwijzing te kort schiet. Zoo,
bij voorbeeld, maakt de uitspraak het niet op naa-
uwelijks kenbaar, dat in antwoorde, den onvolmaakt

verledenen tijd van antwoorden, eene dubbele d ge-
vorderd wordt. Ook zijn er gevallen, waarin af-
leiding en uitspraak meer of min in strijd zijn, en
de eerste boven de laatste moet gelden. Zoo ook,
by voorbeeld, in draagt, klagt, magt de ch, van wege
hare meerdere scherpte, aan de uitspraak beter vol-
doen dan de g; doch de afleiding der genoemde woor-
den van dragen, klagen, mogen wil, dat men dezel-
ve met eene g schryft.

§. 195. Men moet echter niet al te keer aan de
afleiding vasthouden, maar in tegendeel daar, waar
zorg voor duidelijkheid en vastheid der tale zulks
veroorlooft, zich naar de algemeene uitspraak schit-
ken. Dus volge men de laatste in het schrijven
van thans, doorgaans, volgens, willens en wetens,
enk., in plaats van thands, doorgaands, enk., ge-
lyk de afleiding ook vorderen. Desgelyks schryft
men, ter voldoening aan de uitspraak, anderdeels,
eenigzins, schoon men eendeels, geenszins schryft,
en late ook in oudtijds en eerstdaags de s, die de
uitspraak vernietigt, achter de eerste lettergreep weg.
Niet minder zij men der uitspraak te wille in
de verwisseling van n in l, van g in k, welke zij
doet hooren in middelbaar, middellandich, middel,
weg, enk., mitgaders in afstantelyk, aantanke,
lyk, koninklyk en oorspronkelyk.

§. 196. Ook het gebruik, of, met andere woorden,
die wyse van spreken en schrijven, welke door het
grootste en geopenste gedeelte der natie eenparig
wordt in acht genomen, heeft billykerwijze grooten

invloed op de spelling. Zoo zegt en schrijft men algemeen dertien, veertien, in plaats van drietien, viertien, gelijk de afleiding zou vorderen. Zoo verkiest het gebruik nooddruyft, voor nooddruyt, roeft (koude) voor rooft, schoon druyft van derken, rooft van vrieken afkomstig is. Men volge dan ook het gebruik in het schrijven van bevorderen, verschil, onverschillig, gebrekig, overtollig, inogelyks, weleer, lesenaar, enz., waarvoor sommigen, door eene te ver getrokkenne zucht tot regelmatigheid en het volgen der afleiding, de geheel ongenome spelling van bevoor, deren, verschiel, ontverschelig, gebrekig, overtallig, ceus, gelyks, wyleer, lesenaar, enz. hebben willen invoeren.

§. 197. Een vierde hoofdregel der spelling gebiedt ook op de welliuidendheid, of op de gemakteykhed en aangenaamheid der uitspraak acht te geven. Dezelve heeft grooten invloed op ons taalgebruik, zoo ter weglating, als ter invoeging van eene letter, als blykt uit meest voor meerst, best voor betst, elders voor elbers, minder voor minner, boender voor boener van boenen, tweederlei, driederlei, enz. voor tweërlei, drieërlei, en vele anderen. Intusschen mag men haar getag niet willekeurig doen gelden, maar alleen voor zooverre de regelmaat en het achtbare taalgebruik zulks vorderen.

§. 198. Regelmaat en taalgebruik beide pleiten voor de invoeging van d in woorden, welke den uitgang er achter de z hebben, als duurder, hoorder, knarder, enz. — Daarentegen is die invoeging niet algemeen genettigd in woorden, welke denzelfden

uitgang er achter de l of n hebben, als feller, snel, ler, bediller, dinner, kleiner, schooner, enz. Men late derhalve in deze woorden de d weg, met uitzondering van die, waarin het gebruik hare inlating stellig gebiedt, als boender, diender, minder, enz. Ook de t wordt dikwerf tot ondersteuning der uitspraak aangenomen, als in mynent, wege, uissentwege, allenthalve, enz., gelijk mede in bekentenis, erkentenis, gebeurtenis, enz.

§. 199. Geene invoeging echter tot bevordering der welluidendheid strekt zich verder uit dan die der zachte e. Men ontdekt dezelve in de woorden kuivelyk, willekeurig, enz., gelijk ook in alle of bijna alle (*), die op ave, ling, of nis uitgaan, als ambtenaar, hoesenaar, hoveling, sondeling, vreemdeling, geheigenis, gerangenis, enz. Dezelve de invoeging vertoont zich in de byvoegelyke naamwoorden, op lyk en loos uitgaande; waarom trent wy echter, om de uithonderingen, welke hier plaats hebben, enige nadere bepalingen moeten opgeven.

§. 200. De inlating van der zachte e wordt gevorderd:

1. in woorden, die met de b, of p op de l stuiten, als hebbelyk, hopeloos, enz.
2. in die, welke de d, of t voor de l hebben, als viendelyk, hartelyk, zadeloos, enz.

(*) Van de woorden op ling namelijk nemen die, welke dien uitgang achter de z hebben, de zachte e niet aan, als kuiveling, leerling, enz.

3. in die, waarin de f op de l sluit, als liepelyk, strappeloos, enk., met uitzondering van vergeelyk.
  4. in die, welke met de g op de l sluiten, als be, driegelyk, genoegelyk, korgeloos, enk.
  5. in die, waarin lyk op de tweeklanken aa, oe, of ui volgt, als praagelyk, verpoeelyk, luigelyk, enk.
  6. in die, welke de k voor de l hebben, als gemak, kelyk, schrikkelyk, sprakeloos, enk.
  7. in die, waarin de l door de m wordt voorgaan, als namelyk, toomeloos, enk.
  8. in die, waarin de n, als sluitende eene letter, greep met eene korte vokaal, de l vooropgaat, als minnelyk, kinneloos, enk.
  9. in die, welke den uitgang lyk achter de s hebben, als gewisselyk, wyffelyk, enk. Hieraan echter sijn geneeslyk en verkiefelyk uitgezonderd.
  10. in die, waarin sch de l vooropgaat, als men, schelyk, vleeschelyk, enk.
  11. in die, welke met de n op de l sluiten, als grinnelyk, vrouwelyk, trouwelos, enk.
- S. 201. Daarentegen wordt de tache e niet ingeroep:
1. in woorden, die eene l voor den uitgang lyk of loos hebben, als jellyk, kielloos, enk.
  2. in die, waarin de n, als slotletter van eene lange en slepende lettergreep, op de l sluit, als aankienlyk, pynlyk, gewoonlyk, enk.
  3. in die, welke met eene t op de l sluiten, als gevaarlyk, stoorloos, enk.

2. over de onderscheiding van gelykkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden.

S. 202. By de voorgedragene algemeene regelen der spelling hebben sommigen nog een tyden wil, ten voegen, hierin bestaande, dat men gelykkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, zoo veel mogelijk, door de spelling moet onderscheiden. Doch deze regel, welke opvolging slechts eene geringe, en grootstendeels ingebeelde aanwinst van duidelykheid zou geren, kan in de meeste gevallen geheel niet, en in de overige niet, dan door het volgen van geheel willekeurige bepalingen, worden in acht genomen. Hoe toch zal men de woorden arm (schoeftig) en arm (deel van het menschelyk ligchaam); bleek (van kleur) en bleek (linnenbleek); boot (vrouwelyk tooiel) en boot (schuitje); enkel (van een) en enkel (van den voet); loof (bladeren) en loof (moede), en honderd andere, met mogelykheid door de spelling onderscheiden? En wat betreft de door sommigen voorgestelde onderscheidingen van jagt (het bedrijf van jagen) en jacht (een kaartig); van agt (telwoord) en acht (in acht geren, enk.); van dagen (meervoed van dag) en daagen (werkwoord); van het leven en leeren (werkwoord) en meer dergelyke, deze sijn inderdaad louter wilkeurig, als noch in de uitspraak, noch in de afleiding gegrond, en voor een gedeelte zelfs strydig met de beginselen eener goede spelling. Men late dus, om al het aangerwerde, deken re,

gel over het geheel, als ydel en onbettaanbaar met
eene geronde taalkunde, varen, en schryfte, in de aan-
geroerde voorbeelden, het tweederlei jagt met eene
g, als beide afkomstig van jagen; acht (telwoord)
en acht (in acht gaten) beide met ch, ter voldoening
aan de uitspraak, daar de afleiding in geen der
beide woorden eene g vereischt; dagen (van dag)
en dagen (werkwoord), het leken en leven (werk-
woord), enz. met eene enkele a en e, in overeen-
komst met de regelen, die wy boven omtrent de
vokaalverdubbeling hebben voorgedragen.

§ 203. In eenige gevallen intusschen heeft
het gebruik eene-grootstendeels willekeurige onder-
scheiding der spelling reeds zoo zeer gewettigd, dat
het dwaasheid zijn kon, zich daartegen te verzetten.
Hiertoe behooren licht (in tegenstelling van kraan)
en licht (van de zon, enz.); hart (deel van het
menschelyk ligchaam) en hert (een bekend dier);
nog (verbindend voegwoord) en noch (ontkennend
voegwoord); dog (een hond) en doch (maar). De
laatste onderscheiding is tevens zoo in de uit-
spraak, als in de regelmaat der tale gegrond, welke
in het eerstgenoemde dog eene g vordert, om het
meeruidige doggen.

D. Over de spelling van woorden, welke
uit andere talen ontleed zijn.

§ 204. Er is in onze taal, gelyk in alle ta-
len, een aantal woorden voorhanden, welke niet
oorspronkelyk tot dezelve behooren, maar, door

verschillende aanleidingen, uit andere talen daar,
in zijn overgenomen. Voor kosterre deze woer-
den, door langdurigheid en algemeenheid van ge-
bruik kon in het schryven als spreken, der tolc
zijn ingelyfd, en in dezelve het burgerrecht verkre-
gen hebben, zijn hy meestal, om goede redenen, in
hunner spelling aan Nederduitsche woorden gelyk-
vormig gemaakt. Van dien aard, by voorbeeld, zijn
de woorden kerker, kasteel, paleis, lantaarn, bisschop,
leek, kamer, tafel, tempel, wyn, klooster, troon, engel,
kanaal, diaken, predikant en honderd andere.

§ 205. Eenige woorden nochtan zijn er, mede
tot de genoemde klasse van in de taal ingelyfde
woorden behoorende, waaromtrent eenig verschil van
schryfwijze plaats heeft. Ik bedoel de woorden ka-
naal, koor, pinct, kleur, karakter, klasse, singel,
seraf, profeet, troon, scepter, kanselier, kantoor,
trionf, waarvoor men wel eens kanaal, choof,
pinct, koleur, karakter of character, klasse, cin-
gel, seraph, propheet, thron, scepter of septer, can-
celier, comptoir, triumph vindt geschreven. Van
de eerste schryfwijze verdient verreweg de voorkeur,
daar de genoemde woorden, sedert lang, ook in de
schryftaal algemeen zijn aangenomen, en verre
de meeste voor geene vermisseling met een oorspron-
kelyk Nederduitsch woord vatbaar zijn. Ook het
schryven van penikel voor phenix heeft geene kwa-
digheid. Tusschen pilokoop of philosoof behoort
nauwelyks eene keuze gebrannt te worden, daar
wy hiervoor een eigen Nederduitsch woord, dat

van Wijlgeer namelijk, besitten.

§. 206. Er zijn echter eenige woorden van vreemde herkomst, welke het algemeene gebruik niet, of althans niet volkomen, als Nederduitsche wil geschreeven hebben, niettegenstaande zij in onse taal het burgerrecht verkregen hebben. Hier, toe behooren cedel, ceder, cel, cement, cijfer, cijn, cipier, cirkel, citer, oceaan, cilinder, cimbaal, cip, zel, in welke alle het uitheemsehe letterteken C zijne plaats behoudt. In de drie laatste nogtans meenen wij, dat de Nederduitsche i met recht de plaats der Latijnsche ij vervangt, daar het gebruik meer voor, dan tegen die verwisseling pleit. Het, welke is toepasselijk op niny voor nijny, van het Latijnsche nympha. Om gelijke reden ook wordt in citer achter de de h weggelaten, welke zich in het Latijnsche cithara vertoont. Wat eindelijk de woorden chaos, christus en christenen betreft, waarvoor men wel eens kaos, kristus en kristen geschreeven vindt, men doet best, met daarin de ch te behouden.

§. 207. Als eene middelklasse uitmakende tusschen woorden, uit andere talen in de onse ingelijfd, en eigenlyk gekegde vreemde woorden, kan men zulke woorden aanmerken, die, ofschoon wel beaamarlyk voor echt Nederduitsche te vermitsen, len, echter in den schryfstijl minder voorkomen, en hunne uitheemsehe afkomst terstond aan den dag leggen. Van dien aard zijn apotheker, ge, nie, commissaris, procureur, officier, request, qu,

tantie, advocaat, fiscaal en meer dergelyke, in welke de oorspronkelyke en van onse taaleigen afwijkende spelling behouden wordt. Wil men echter, met Wagenaar en anderen, in advocaat en fiscaal de Nederduitsche k de plaats der c doen vervangen, er is tegen die verwisseling weinig of geene twarigheid, schoon dezelve niet als noodzakelyk is aan te merken.

§. 208. Er blyft ons nog overig, iets omtrent de eigenlyk gekegde vreemde woorden in het midden te brengen. Deze zijn, of diergenaamde bastaard, woorden, of den Nederlanderen vreemde eigennamen. De eerste behoorden eigenlyk eene taal, zoo rijk in nadrukkelyke woorden, als de onse, nimmer te ontzien, rent. Meent men echter zich daarvan, in een en, kel geval, te moeten bedienen, zoo late men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorspronkelyken vorm, zoo veel mogelijk, behouden, en schryve, by voorbeeld, justitie, executie, ekempel, enz.

§. 209. Meer valt omtrent de vreemde eigennamen aan te merken. Ook in deze late men, onder eenige bepalingen, de oorspronkelyke spelling onverant, derd, en schryve dus Cato, Cicero, Cyprius, Cyrius, ale, Xander, Xertes, Thodis, timotheus, horatius, enz.

Tot de bedoelde bepalingen behoort vooreerst het verwisselen van zulke namenroegingen van klanken, die aan onse taal geheel vreemd zijn, met eene Nederduitsche klankteekening, welke daaraan het naast bykomt. Zoo gebruike men voor de uitheemsehe twee klanken ae en oe, in aegypte, Caesar, juidaea, croe, his, phoebus, enz. de enkele e, en schryve dus egypte,

Cesar, judea, cretus, phebus, enz. onze taal
toch kent geen gemengden klank van ae, en onze
twee klank oe wordt geheel anders uitgesproken dan
de uitheemsche. De ph, met onze f gelijkstaande,
worden daarentegen behouden in de woorden phebus,
phaeton, philippus, phrygië en meer dergelyke, om
dat dit klankteeken, schoon mede niet tot onze taal
behoorende, echter door het gebruik in tynne waarde ge,
noeg bekend is. Doch in jofep, filipus gebruikte men
de f, omdat deke namen als inlandsche kunnen be,
houden worden. — Dergelyk behoude men de c,
die by de Latynen voor k geldt, in de onder ons wel
gemeentame, doch met een uitheemschen uitgang ge,
schrevene namen catharina, cornelia en jacobus,
almede in de oorspronkelyk grieksche benamingen
codrus, corinthe, colosse, enz. Daarentegen vor,
deren de eerstgenoemde de k, wanneer men daar,
voor, met weglating van hunnen Latynschen uit,
gang, jakob, katrijn, enz. schryft.

§. 210. Eene tweede bepaling van den voorgestel,
den hoofdregel gebiedt de weglating van zulke bytref,
selen, welke aan onze taal geheel vreemd tyn, als
van de k in de Hebreuwsche woorden jehovah, selah,
waarvoor men jehosa, sela schryve. — Eene derde
bepaling eindelyk gedooft de verwisseling van onder,
ling vermant schapte letters, om daardoor de spelling
naauwkeuriger aan de uitspraak te doen beantwoor,
den. Dus verwisselt men de l der Latynen, welke
by hen, zo voor den kachten, als scherp klank, ge,
bruikt wordt. met onze kachte k in woorden, welke

den kachteren klank doen hooren, als in atie, je,
rukalen, jekus, moxer en dergelyke. Men trek,
te echter die verwisseling niet tot Romeinsche ei,
genamen uit, maar behoude daarin de l, als
cesar, cesarea, enz.

§. 211. Ten laatste ty omtrent de uitgangen
van vreemde eigennamen nog met een woord aan,
gemerkt, dat deklre, met uitkondering van eenige
genoeg bekende namen van landen en steden,
doorgaans onveranderd slyken. Ten dichterren
kan wel de vryheid niet betruft worden, om, naar
vereisch der maat, homeer, pindaar, admeot, mi,
ners', heleen, en dergelyken, voor homerus, pin,
darius, admetus, minerva, helena, enz. te schryven,
doch in ongebondene rede wordt die verwerping
niet geduld, en heeft geene plaats dan in langere
woorden, als quintiliaan, respasiaan en weinige
andere.

梯也、世藏此書者、往往有之、然轉謄傳寫、皆非善本、學者不能爽慨於此、余頃購得舶來印本一冊、讀之、十年積疑、一旦冰釋、脫然覺非故吾、不忍秘之於帳中、獨自怡悅也、今捐貲印刷、以惠同好諸友、叙如余之積疑、共省初學謄寫之勞、即其所以輔翼

國家太平之萬一、而仰答至治之厚澤也、
元保十一年庚子七月望陸輿隈東態坂建蘭齋
氏書於江靛白山草堂

搖舟福原旦書

天保十二戴翻刻

GRAMMATICA.
OF
NEDERDUITSCH
SPRAAKKUNST.

和蘭文典前編

東韻

披零館藏

和蘭文典跋

方今

聖明在上，至治敷下，辨奴紅夷，莫不慕化爭貢也。乃如紅夷、蠹爾極西之心，禮樂文物，雖莫足取者。至醫術曆算，究理以說，則稍有可觀者。豈可束其書于高閣，而不輔翼太平之萬一邪？獨奈文字蠹行，言語蚊雷，讀者難之。然文章言語，自有定法，不容支離滅裂，任意妄為。是以初學之士，先講明文典之書，及其既成熟，乃進入文章言語之壺。與則何書不可讀，何事不可解。蓋文典則進此學之階。

